

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

LES FRONTERES INTERIORS DE CATALUNYA: UNA APROXIMACIÓ GEOADMINISTRATIVA

Universitat de Barcelona. Curs 2016-2017

ROGER CLAVERO MASANA

Tutor: **Joan Tort i Donada**

«El món humanitzat és un univers de fronteres i la història de la humanitat és la història de les fronteres entre comunitats humanes»

Henri Dorion

AGRAÏMENTS

Al professor **Joan Tort i Donada**. Per acceptar la nostra proposta de ser el tutor del treball de fi de grau. Per donar-nos l'oportunitat de participar en el projecte *L'articulació geogrficoadministrativa del fet fronterer: dret, territori i política en la construcció del municipi legal de frontera*, i per ser un dels grans professors que hem tingut durant el grau. Des del nostre punt de vista poques persones representen tan bé la figura del geògraf total. Gràcies per tot el que ens has ensenyat.

Al professor **Ramon Galindo Caldés**. Per la bona entesa i confiança dipositada durant tot el projecte. Per tot el que hem pogut aprendre al teu costat i per donar-nos motius per veure que la geografia no s'acaba a la nostra facultat, sinó que va molt més enllà.

Als **companys de Geografia**. Per l'amistat que ens enduem, per fer que aquests anys hagin estat increïbles i per tot el que hem pogut créixer, en tots els sentits.

Als nostres **pares**. Per l'estima, pel dia a dia, per haver-nos fet costat en tot moment en l'elecció d'aquesta carrera. Geografia sempre va ser la primera opció a l'acabar el batxillerat.

Fotografia de portada: Vall-de-roures. Nucli de població riberenc configurat a banda i banda del Matarranya, que dóna nom a la comarca fronterera de la qual n'és la capital. (Fotografia pròpia a data de 20 de febrer del 2017).

ÍNDEX

---

1. INTRODUCCIÓ I MOTIVACIÓ	pàg. 6
1.1. D'ON PARTEIX I DE QUÈ TRACTA AQUEST TREBALL DE FI DE GRAU.....	pàg. 6
1.2. MOTIVACIÓ	pàg. 7
1.3. ELS TOPÒNIMS.....	pàg. 8
2. ESTAT DE L'ART: ELS ESTUDIS DEL FET FRONTERER	pàg. 9
2.1. ALTRES TEXTOS QUE TRACTEN LA FRONTERA.....	pàg. 10
2.2. LLIBRES I TEXTOS MÉS GENÈRICS CONSULTATS A RECOMANAR	pàg. 13
3. METODOLOGIA	pàg. 15
4. L'ÀREA D'ESTUDI: LA FRONTERA CATALANOVALENCIANOARAGONESA.....	pàg. 21
4.1. ELS MUNICIPIS ADJACENTS A LA FRONTERA I LA SEGONA CORONA DE FRONTERA...	pàg. 22
4.2. ELS DEU ÀMBITS FRONTERERS. CONTEXTUALITZACIÓ GEOGRÀFICA I SOCIOECONÒMICA	pàg. 28
4.2.1. L'ÀMBIT SÉNIA	pàg. 29
4.2.2. i 4.2.3. ELS ÀMBITS ALGARS SUD I ALGARS NORD	pàg. 32
4.2.4. L'ÀMBIT EBRE.....	pàg. 34
4.2.5. L'ÀMBIT BAIX CINCA-BAIX SEGRE	pàg. 36
4.2.6. L'ÀMBIT LLITERA-SEGRIÀ.....	pàg. 38
4.2.7. L'ÀMBIT LLITERA NORD	pàg. 39
4.2.8. L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA SUD	pàg. 41
4.2.9. L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA NORD	pàg. 43
4.2.10. L'ÀMBIT BENASC-VIELHA.....	pàg. 44
5. PROBLEMES A LA FRONTERA CATALANOVALENCIANOARAGONESA.....	pàg. 45
5.1. PROBLEMES A L'ÀMBIT SÉNIA	pàg. 45
5.2. I 5.3. PROBLEMES A L'ÀMBIT ALGARS.....	pàg. 45
5.4. PROBLEMES A L'ÀMBIT EBRE.....	pàg. 46
5.5. PROBLEMES A L'ÀMBIT BAIX CINCA-BAIX SEGRE	pàg. 47
5.6. PROBLEMES A L'ÀMBIT LLITERA-SEGRIÀ.....	pàg. 47
5.7. PROBLEMES A L'ÀMBIT LLITERA NORD	pàg. 48
5.8. PROBLEMES A L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA SUD.....	pàg. 48
5.9. PROBLEMES A L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA NORD	pàg. 49

6. IDENTITAT I PERSPECTIVA DE FRONTERA I PROPOSTES JURÍDIQUES PER UNA MILLOR GESTIÓ DEL FET FRONTERER	pàg. 51
6.1. IDENTITAT I PERSPECTIVA DE FRONTERA	pàg. 51
6.2. PROPOSTES JURÍDIQUES PER UNA MILLOR GESTIÓ DEL FET FRONTERER	pàg. 54
6.2.1. EL RECONeixEMENT DELS MUNICIPIS DE FRONTERA	pàg. 54
6.2.2. PLANS TERRITORIALS TRANSFRONTERERS	pàg. 54
7. CONCLUSIONS	pàg. 56
8. BIBLIOGRAFIA	pàg. 58
ANNEX	pàg. 60
Índex de Figures	pàg. 69

1. INTRODUCCIÓ I MOTIVACIÓ

1.1. D'ON PARTEIX I DE QUÈ TRACTA AQUEST TREBALL DE FI DE GRAU

Tot va començar a principis del curs 2016-2017 quan, primerament, vàrem sol·licitar la **beca de col·laboració amb el Departament de Geografia** que poden demanar els alumnes d'últim curs de grau, i que, posteriorment, ens varen concedir.

Aquest treball rau en la oportunitat que el professor Joan Tort, també tutor d'aquest treball, ens va brindar després que se'ns concedís la beca. Inicialment, ja feia temps que manteníem el contacte, perquè li havíem comentat la intenció de dur a terme un treball de toponímia que volíem que ens tutoritzés. Qui el coneixen saben que, entre d'altres subdisciplines geogràfiques, el professor Tort és expert en onomàstica i toponímia, i bé, a part d'això, es pot dir que durant l'assignatura de Teoria de la Geografia va haver-hi molt bona entesa. Segurament el que més ens va impactar i agradar com a educador va ser la seva concepció particular de la geografia. Sense entrar a debatre si parlem d'una ciència o d'un coneixement més aviat filosòfic —ho deixarem en disciplina—, els arguments que ens va exposar ens van agradar i convèncer moltíssim. Fins i tot podem dir que, després de quatre anys de grau, va ser la primera vegada que vam endinsar-nos en les profunditats de la geografia i vam intentar entendre els seus orígens i fonaments. Creiem, un cop acabat el grau, que tan necessari és conèixer les diferents subdisciplines geogràfiques —que són moltes i algunes aparentment molt diferents— com fer l'esforç per saber una mica més de la *raó de ser* de la geografia.

La proposta va ser la de participar com a membre actiu en un nou projecte que començaria tot just un parell de mesos després de començar el curs, cap allà als volts de novembre. De títol, ***L'articulació geogràfico-administrativa del fet fronterer: dret, territori i política en la construcció del municipi legal de frontera***, era coordinat pel mateix professor Tort juntament amb el Ramon Galindo Caldés, un professor de dret administratiu. La nostra idea de tractar la toponímia de la vall del Llobregat, ja força definida, no tenia per què canviar en un primer moment, però el cas és que el temps i també la lògica van fer que redefiníssim el treball de fi de grau per centrar-nos exclusivament en una sola temàtica i ser més eficaços i eficients.

El projecte esmentat i aquest treball, doncs, comparteixen temàtica i metodologia, però **no són el mateix**. Aquest és un treball paral·lel al projecte on hem prioritzat destacar allò en què hi tenim més a dir, ja sigui perquè hi hem participat més activament —en funció de les tasques realitzades—, com també pel nostre rerefons com a geògrafs. Amb aquest TFG també tenim la oportunitat de donar a conèixer un projecte que considerem interessant i novedós; si una cosa podem destacar-hi és que se centra en una temàtica i en un àmbit d'estudi —la **frontera catalanovalencianoaragonesa**— poc habituals. Esperem que qui tingui la oportunitat de llegir-lo en pugui treure profit.

Respecte a l'**estructura** del treball, hem volgut començar per situar al lector en relació amb els **estudis relacionats amb el fet fronterer**, tot seguint un esquema cronològic. Entenem que el projecte en què hem participat marca una nova fita i té un objectiu diferent al que podien tenir, amb anterioritat, altres estudis fronterers. En aquest mateix primer apartat aprofitarem per fer un repàs a alguns dels textos que més ens han servit de guió a l'hora d'intentar comprendre el concepte de frontera, partint de la base que no és pas senzill i que, segons com, pot tenir diferents interpretacions.

Seguidament, donarem a conèixer la **metodologia** emprada en el projecte i que, tanmateix, serà la manera a partir de la qual hem pogut aprendre, analitzar i, en definitiva, conèixer tant des de la distància com de més a prop la realitat d'una frontera que definiríem com a desconeguda i, a la vegada, propera.

Bona part del cos del treball l'ocuparà la **presentació i explicació de l'àrea d'estudi**. Mostrarem quin criteri hem fet servir per determinar la frontera catalanovalencianoaragonesa, tot considerant que n'hi podria haver hagut diversos. Majoritàriament, aquesta part del treball serà molt descriptiva. La idea és la de situar molt bé al lector, també, en cadascun dels àmbits fronterers que hem establert per facilitar l'estudi i poder organitzar, de forma òptima i amb criteris logístics, tot un seguit de reunions (entrevistes *focus group*) amb interlocutors privilegiats. Cal dir, que aquestes reunions han estat un dels grans valors afegits del projecte.

Posteriorment, dedicarem un sol apartat a fer un **inventari de les problemàtiques frontereres** que hem pogut conèixer. En aquest treball hem seleccionat aquelles que més destaquen en cada àmbit fronterer. Com es veurà, algunes són realment sorprenents.

Acabarem amb un apartat on volem donar conèixer quina és **l'òptica que la gent de frontera té en relació amb el seu territori**. Volem fer-ne cinc cèntims de «com se senten» (a nivell identitari) i com «es perceben», és a dir, com veuen el seu territori fronterer respecte als territoris que no ho són. Recollirem, també, opinions que tenen a veure en com entenen ells que hauria de ser la gestió administrativa o governamental (què prioritzarien?). No cal dir que aquesta és la interpretació que nosaltres en fem, subjectiva, però que intentarem avalar amb tota una sèrie d'arguments que ens han aportat durant les reunions esmentades. D'altra banda, dedicarem, dins el mateix apartat, una segona part on presentarem un parell de **proposes de tipus jurídic** que, entenem que podrien ajudar a **solucionar** algunes de les problemàtiques llistades i que, en part, tenen el seu origen amb la reafirmació de la frontera autonòmica per part de les diferents administracions. La primera ha estat plantejada en el marc del propi projecte i la segona és una aportació nostra que vam desenvolupar, aquest mateix curs, a l'assignatura de Taller de Planificació Territorial.

Conclusions i bibliografia tancaran el treball.

Volem deixar clar que tant el projecte com el treball es desvinculen del fenomen polític que estem vivint en l'actualitat a Catalunya. L'enfocament d'aquest treball és acadèmic (o tècnic) i despolititzat. Per ara l'única realitat són les comunitats autònomes i qualsevol altra visió d'aquesta frontera en particular només seria una hipòtesi.

1.2. MOTIVACIÓ

Sempre ens han atret els límits i les fronteres geogràfiques. En primer lloc perquè des de ben petit, en mirar detingudament l'Atles Junior Vicenç Vives —el primer gran atles que vàrem tenir— sempre els hi trobàvem dibuixats. El món cartografiat era un conglomerat de límits i fronteres; només cal observar qualsevol mapa polític per adonar-se'n. Però, tanmateix, i particularment en el nostre cas, el límit i la frontera sempre han estat presents en el nostre dia a dia.

Per començar, el nostre habitatge es troba en un dels confins del terme municipal de Castellbisbal, de manera que en travessar la vorera de l'altra banda del carrer ja som a Rubí. Quan ens ho van comentar per primer cop vam quedar fascinats, i és una cosa que sempre hem tingut present. En un principi res sembla canviar d'un costat a l'altre de carrer. Ara bé, en conèixer aquesta nova realitat apareixen les diferències. Potser és que les fronteres tenen aquesta virtut, que un cop dibuixades creen realitats diferents...? O és que **potser les creem nosaltres...**?

D'altra banda, el nostre propi municipi (Castellbisbal) és, segons l'escala de referència, un municipi de frontera. Estricament a nivell comarcal ho és, i segurament el debat de si som Vallès Occidental o Baix Llobregat perdurà. Personalment, el considerem de totes dues comarques: és a dir, com un poble de transició.

I bé, en general el tema del treball ens sedueix tant per la seva temàtica com pel seu **rerefons**. Durant molts anys sempre ens havíem preguntat què era el que ens atreia tant de la geografia i mai érem capaços de donar una resposta convincent. Després d'acabar el grau sembla que ho tenim força més clar.

Tant la toponímia, que era el nostre tema inicial per al treball de fi grau, com l'estudi de la frontera i la pròpia geografia tenen, entre d'altres, una cosa en comú: el seu **enfocament multidisciplinar**. Així, doncs, tenim clar que un dels grans motius pels quals tenim vocació de geògraf és aquesta necessitat de conèixer conceptes i enfocaments diferents, sobretot per acabar relacionant-los. Sempre ens ha agradat la interacció i la interrelació de coneixement per acabar construint-ne de nou. La geografia t'ensenya a entendre el territori com un espai on hi intervenen moltíssimes variables diferents, on el joc d'escala és fonamental i on la realitat física condiciona la realitat humana i la realitat humana condiciona la física.

Acabarem amb aquesta cita de Carl Sauer¹, que parla de la geografia i del geògraf:

«En una época de incremento extraordinariamente grande del conocimiento y de las técnicas, nosotros permanecemos hasta cierto punto libres de delimitación y, puedo agregar, no estamos reducidos a una disciplina concreta. Creo que ésta es nuestra naturaleza y nuestro destino, ésta es nuestra debilidad presente y nuestra fuerza potencial».

1.3. ELS TOPÒNIMS

Aprofitem per afegir aquest breu subapartat on volem precisar que durant el treball la majoria de topònims s'escriuran sota la forma oficial catalana o la seva variant local (per exemple, *ribagorça*). L'únic lloc on els noms de lloc apareixeran de forma diferent és a la cartografia —ja siguin mapes de tota la frontera o només d'algun àmbit fronterer particular. Aquí els noms dels municipis aragonesos apareixeran sota la forma oficial castellana; com també Peñíscola (*Peníscola* en català), entenent-la com la forma d'ús lingüístic habitual.

---

¹ *La educación de un geógrafo*, Carl O. Sauer. Discurs ofert com a President Honorari a la 52ª Reunió de l'Associació Nord-americana de Geògrafs, Montreal, Canadà, 4 d'abril de 1956.

2. ESTAT DE L'ART: ELS ESTUDIS DEL FET FRONTERER

Aquest és un apartat que hem completat, en la seva primera part, a partir del text de Lawrence Douglas Taylor Hansen de títol *El concepto histórico de la frontera* que hem trobat inclòs dins d'un document titulat *Antropología de las fronteras*, coordinat per Miguel Olmos Aguilera.

Al subapartat 2.1 presentarem altres documents també consultats sobre els quals comentarem allò que més en ha sorprès. La nostra intenció amb tot aquest apartat és la de **situar el lector en relació amb els estudis del fet fronterer**. Remarquem que la frontera pot ser tractada des de disciplines, perspectives i escales diferents i aquesta és la manera de fer un repàs genèric del tema.

Els *frontier studies*, com s'anomenen al món anglosaxó, no són un camp d'estudi recent en ciència. Part dels seus antecedents coincideixen amb el segle de major desenvolupament i consolidació del coneixement científic, el segle XIX. Un dels màxim exponents fou Frederick Jackson Turner (1861-1932), encara que no va ser l'únic. Friedrich Ratzel (1844-1904) també havia tractat la frontera en la seva gran obra *Politische Geographie*.

«La zona fronterera és la realitat, i la línia divisòria l'abstracció d'ella», va dir Ratzel².

La major aportació de Turner va ser alliberar la frontera d'una connotació estrictament geogràfica i atribuir-li altres característiques, com per exemple ser el límit entre dues formes de societat diferents, atorgant-li, així, una visió que també era sociològica i antropològica. Aquesta idea o concepció va assolir el seu màxim apogeu a mitjan segle XX, moment en què van publicar-se les principals obres dels historiadors dels Estats Units Ray Allen Billington i Walter Prescott Webb, dos dels grans continuadors i defensors de les idees de Turner.

No massa després, però, aquesta visió va anar perdent adeptes, no per la seva interpretació interdisciplinària de la frontera, sinó pel seu rerefons. La gran debilitat del concepte turnerià és que la frontera era entesa com una línia de separació unilateral i etnocèntrica basada en la suposició que els pobles o nacions de l'altra banda de la frontera no eren "civilitzats". La crítica considerava que aquesta demarcació entre "civilització" i "salvatgisme" no era adequada. La nova idea de frontera que va acabar despuntant va ser la següent: 'una situació de contacte prolongat entre dos o més grups nacionals, ètnics o culturals; de contacte, també, entre dues forces'.

Aquesta nova definició de frontera i la seva consolidació coincideix amb el període de postguerra que s'inicià a l'acabar la Segona Guerra Mundial. De fet, és una definició que s'ajusta al fenomen de consagració de l'estat-nació i a la estabilització d'uns límits que havien de separar i diferenciar els estats nacionals. Durant molts anys —gran part del segle XX— la majoria d'estudis es van centrar en les fronteres internacionals: en comprendre el seu funcionament, però també en justificar-les.

Ja a finals del segle XX i entrat el segle XXI els estudis fronterers han passat a estudiar altres tipus de fronteres. Però això no vol dir que les fronteres internacionals hagin deixat de ser objecte d'estudi.

---

² Citat a J.R.V. Prescott, 1978: 14; com indica el mateix Taylor Hansen a *El concepto histórico de la frontera*.

De fet, la frontera entre els Estats Units i Mèxic és una de les que més s'han estudiat en els últims anys³, com també ho són una bona part de les fronteres entre els Estats de la Unió Europea d'ençà que es va posar en marxa el tractat de Schengen. Però nosaltres fem referència a tot aquell conjunt de fronteres a l'interior dels propis Estats, fronteres que també defineixen un espai d'actuació, de control i poder per part de les administracions. Un exemple n'és la frontera entre Escòcia i Anglaterra, que ha canviat i que podríem dir que s'ha eixamplat una mica des que el Govern escocès ha adquirit més competències. De fet, qualsevol Estat federal haurà experimentat canvis similars des que el model es va instaurar. Similar i en aquesta línia és l'estudi que nosaltres hem dut a terme, on hem tractat les fronteres entre comunitats autònomes, que potser estarien un nivell per sota de les federals, pel que fa a competències.

En qualsevol cas, si bé en els estudis del fet fronterer sempre ha predominat aquesta matriu d'estudi territorial i social, no és l'única. El ventall d'interpretacions que té el concepte de *frontera* amplia molt el seu camp d'estudi que inclou disciplines com la geografia, la sociologia, l'antropologia o les ciències polítiques.

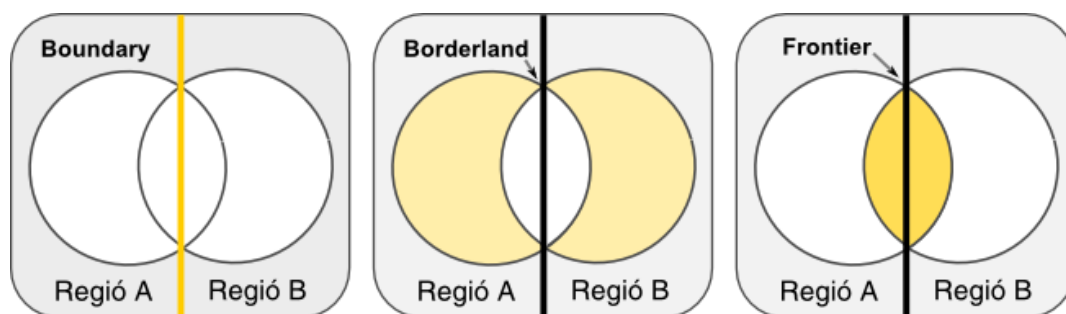
2.1. ALTRES TEXTOS QUE TRACTEN LA FRONTERA

Capítol 9. Boundaries del text *A Companion to Political Geography* de David Newman

El que més destacaríem de la lectura és la presentació de, fonamentalment, tres termes fronterers que s'utilitzen indistintament al món anglosaxó. De fet, nosaltres, sovint, utilitzem *frontera* per fer referència a cadascun d'aquests conceptes. Per Newman, *boundary* s'ha d'entendre senzillament com a límit, *borderland* s'ajustaria més a la definició de territori a ambdues bandes del límit, i, per últim, *frontier* és un concepte similar al de *borderland* però amb un matís: «*the frontier is the notion of boundary permeability and the extent to which interaction takes place in borderland regions on both sides of the boundary*». És a dir, **la zona fronterera (*frontier*) és l'espai a banda i banda d'un límit permeable i fins on hi té lloc la interacció.**

D'aquesta manera, en un territori de frontera sempre hi haurà un límit (*boundary*), sempre hi haurà *borderlands* o regions limítrofs, però no sempre hi haurà *frontier*. La *frontier* només la trobarem en aquelles zones on la frontera sigui permeable, on la interacció de la gent a banda i banda del límit sigui possible i sigui forta. En aquests casos, la pròpia frontera (*frontier*) pot actuar com un territori únic a nivell funcional i social, malgrat que administrativament i sobre el mapa es trobi "dividit".

Figura 1. Definició gràfica de *boundary*, *borderland* i *frontier*.

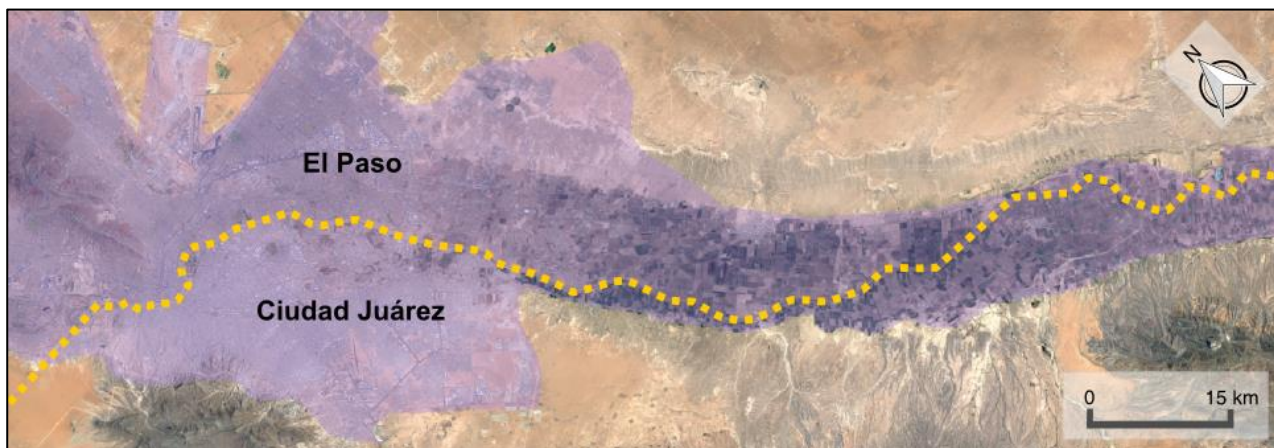

Elaboració pròpia.

³ Oscar Martínez, professor d'història de la Universitat d'Arizona, és un dels grans investigadors de la frontera entre els EEUU i Mèxic.

D'altra banda, el propi text recull interessants aportacions d'altres autors. Una d'elles és el concepte de *borderland milieu* desenvolupat per l'historiador Oscar Martínez de la Universitat d'Arizona. Segons Martínez, a la frontera ens podem trobar la situació que la interacció transfronterera sigui fins i tot més gran que la interacció entre la regió fronterera i el govern central. Com a exemple posaria el procés que té lloc en algunes parts de la frontera entre Mèxic i els Estats Units.

Figura 2. Exemple de *borderland milieu*.

Les ciutats de El Paso (EUAU) i Ciudad Juárez (Mèxic) acaben formant una conurbació en un espai fronterer que actuarà, a nivell funcional, com un sol territori integrat. [Elaboració pròpia].

Per últim, i a un altre nivell, Newman també parla dels límits i les fronteres a nivell local i infralocal. En aquesta línia comenta que els límits i les fronteres no només són administratives i perfectament delimitades sobre un mapa, sinó que «hi ha límits que poden ser més percebuts que reals». Aquest seria el cas de l'entrar en un barri xinès o en una zona d'afroamericans. Acaba per comentar que això succeeix «**perquè la territorialitat és inherent als humans, siguin els límits creats per llei o no**».

I acabem amb aquesta cita, que també trobem molt adient: «Els **conceptes fronterers** han de ser entesos com a fenòmens **multidisciplinaris**. Els geògrafs no tenen un monopoli sobre la definició del que és un límit, així com els no-geògrafs no podran entendre mai el fenomen fronterer sense recórrer a les dimensions espacials i territorials d'aquesta dinàmica».

Fronteras en el contexto español: ¿barreras o puentes para la cooperación sanitaria? de Xavier Oliveras González i Juan Manuel Trillo Santamaría

Aquest és un informe que no se centra en la **frontera** com a concepte teòric sinó que la tracta com a espai d'acció i, fonamentalment, com a **espai de cooperació**. Els autors parlen de la cooperació sanitària transfronterera que té lloc a la Cerdanya entre l'Estat espanyol i França, sent l'hospital de Puigcerdà l'equipament; i la cooperació que també trobem entre l'Alentejo, una regió portuguesa, i Extremadura, que té com a protagonista l'hospital de Badajoz.

Tots dos són casos d'èxit on la frontera —estatal però dins Schengen— s'ha deixat en un segon pla per donar prioritat a un major aprofitament dels equipaments públics. Les dues grans preguntes que els propis autors es plantegen són: «Per què tenir dos hospitals propers si amb un és suficient per dos o més territoris? Per què no pensar més enllà de la frontera i concebre-la més aviat com un recurs, com una oportunitat per compartir despeses amb el veí?».

Fronteres, una exposició coorganitzada pel CCCB i la Diputació de Barcelona

Havent llegit el text que fou elaborat en acabar l'exposició, part del què s'hi diu és quelcom que volem donar a conèixer. El resumiríem com un recull d'aportacions d'autors de renom que escriuen sobre la *frontera* com a concepte més aviat teòric.

Comencem amb aquest paràgraf que escriu Josep Ramoneda, que diu: «Les fronteres marquen un dins i un fora, un nosaltres i els altres. Les fronteres són de molts tipus: físiques, polítiques, culturals i fins tot psicològiques. Una frontera crea un espai interior que vol ser homogeni i deliberadament diferenciat de l'exterior. Però les fronteres **també són barreres invisibles** que s'interposen entre els homes fins i tot en les relacions personals».

Seguidament, Michel Foucher, afegeix: «En geografia política, la frontera és una línia imaginària entre dues nacions que separa els drets imaginaris d'uns dels drets imaginaris dels altres». I també: «Un cop la frontera està delimitada, aquesta té efectes sobre les poblacions veïnes i sobre el conjunt de les nacions, sobretot per mitjà dels mapes, els manuals d'història i geografia i les retòriques oficials d'un Estat (o podríem afegir "administració") pel que fa als seus veïns. **La frontera**, icona lineal representada en un mapa, **alimenta l'imaginari i invita a la diferenciació**».

I Foucher també cita l'antropòleg noruec Fredrik Barth, que recorda: «**Les fronteres** no són el resultat de les diferències anteriors, sinó que aquestes les creen. **Són construccions que posen distància en la proximitat i provoquen un efecte mirall**».

Per últim, Henri Dorion conclou: «A les fronteres dibuixades per la natura, l'home hi ha afegit les seves. (...). De manera més concreta, s'ha dedicat a dividir la superfície de la terra en territoris, en espais definits per les relacions que estableixen amb aquests les comunitats humanes». I, tot seguit: «Els traçadors de fronteres han dibuixat des de sempre i arreu les línies de separació, aprofitant de vegades els fenòmens lineals que ofereix la geografia (cursos d'aigua, cims, línies de riberes), i altres vegades basant-se en el repartiment de fenòmens humans com la llengua o la religió. De vegades, també han inventat fronteres traçant línies geomètriques que no tenen en compte ni la geografia ni els homes». Acaba: «Sabem que **les fronteres canvien; algunes neixen, altres es desplacen i, finalment, altres moren**. Malgrat que les que desapareixen deixen lloc a una continuïtat territorial que permet la llibertat de circulació, el territori que han dividit mantindrà sovint durant molt de temps els estigmes de la fractura passada».

Les fronteres i el nacionalisme de Joan Nogué

De tot el què ens comenta el que fins fa poc fou director de l'Observatori del Paisatge volem remarcar aquestes dues cites. La primera, extreta d'un llibre d'Andrew Kirby diu: «Els pobladors de les dues bandes de la frontera —el que habitualment anomenem "zona fronterera"— comparteixen, sovint, un gran munt d'interessos, la qual cosa fa que, paradoxalment i en aparent contradicció amb el que acabem de dir fins ara, els lligams entre ells siguin sovint més intensos que no pas el que mantenen amb els seus respectius "nacionals". Així, doncs, **en molts casos i a aquest nivell estrictament local, la zona fronterera —no pas la frontera— hauria de ser considerada com una complexa construcció social, com un "lloc" ben especial, certament**». D'altra banda, escriu: «**Totes les fronteres són**, per definició, **artificials**, perquè, fins i tot en el cas de la utilització d'elements físics com a línies divisòries, hom escull entre uns quants rius possibles, entre unes quantes carenes disponibles».

La Terreta: cruïlla de territoris, Capítol 7 de la Tesi Doctoral titulada *Canvi Rural, transformació del paisatge i polítiques territorials a la Terreta*, d'Alexis Sancho Reinoso

Un text que ens va servir molt per documentar-nos en relació a la Terreta, un territori situat al marge oriental de la Noguera Ribagorçana i que forma part del municipi de Tremp. L'havíem de conèixer necessàriament abans de visitar-lo, ja que a més d'estar inclòs al nostre estudi és un dels paradigmes de territori fronterer que més ha sofert les conseqüències de la divisió administrativa tant provincial com municipal.

A tot això, l'autor també defineix la Terreta dins Catalunya, Aragó i l'Estat espanyol com «**la perifèria dins la perifèria**», una expressió que, curiosament, hem sentit altres vegades i en altres punts de la frontera durant les reunions que hem anat duent a terme.

Acabem per incloure unes cites que el mateix Alexis Sancho va incorporar al seu text. La primera, de José Luís Sampedro a *Des de la frontera*, diu: «**Cal diferenciar “frontera” i “límit”**. Una frontera implica sempre contacte permanent a través d'un interval sempre transparent. El límit indica la finitud d'allò conegut i l'inici d'una dimensió desconeguda. **És absolutament necessari que la societat actual faci un esforç per trencar la concepció de límit i pensi, de nou, en fronteres**». La segona, de Pierre Vilar, un altre conegut, manifesta: «**El desert crea frontera i la frontera crea desert** (cosa, aquesta segona, que cal evitar!).

El territori i la seva delimitació històrica de Ferran Soldevila dins el *Volum I de la Geografia de Catalunya de l'AEDOS*

El que més ens ha agradat d'aquest escrit és la forma d'introduir la frontera catalanoaragonesa o, com ell anomena, *la ratlla d'Aragó*. Afegirem un paràgraf força extens però molt explicatiu que no hem pogut simplificar més: «Els **rius**, que rarament constitueixen veritables fronteres geogràfiques, aquí han estat més aviat **nexes d'unió**, car la població d'aquestes terres secaneres s'ha concentrat precisament al voltant dels cursos fluvials, on ha trobat l'aigua necessària per viure i cultivar la terra. (...). Més aviat, la separació s'ha fet a través de les planes estepàries intermèdies entre els grans cursos fluvials, veritables *no man's lands*⁴, on el poblament és encara avui molt endarrerit, com succeeix a la Llitera i sobretot en els Monegres. (...). Així es comprèn que la **frontera entre Catalunya i Aragó no s'hagi estabilitzat** al llarg de cap dels cursos fluvials esmentats, com s'intentà amb el Cinca, sinó que hagi fluctuat a través d'una d'aquestes planes estepàries, la Llitera, per on passa la frontera lingüística. (...). La **manca de grans accidents geogràfics** dintre de la plana fa que històricament els seus límits hagin estat litigiosos i que alguns dels seus sectors tan aviat siguin considerats aragonesos com catalans.

2.2. LLIBRES I TEXTOS MÉS GENÈRICS CONSULTATS A RECOMANAR

Acabarem tot citant tres grans textos que també ens han aportat moltíssim. El primer és un clàssic de títol *Geografía política: Economía Mundo, Estado-nación y localidad* de Peter Taylor i Colin Flint. Vam tenir l'oportunitat de llegir-lo a l'assignatura de Geografia Política —de la qual diríem que n'és el manual per excel·lència— i, de tot el que se'ns relata, segurament el que més hem tingut en compte per a aquest treball és la importància del *joc d'escala*⁵ a l'hora d'analitzar el territori. Cal dir, però, que és un llibre que recomanaríem a qualsevol persona que tingui interès per aprendre.

⁴ Ho podem relacionar directament amb l'expressió de Pierre Vilar, que diu: «Les veritables fronteres són els deserts».

⁵ A grans trets, l'escala local o *de l'experiència* acaba mostrant tota una sèrie de canvis que tenen lloc a l'escala global o *de la realitat*.

Els altres dos són *El medi natural*, capítol introductori de *Catalunya dins l'Espanya moderna* de Pierre Vilar i *De la vegueria a la província* de Jesús Burgueño. Els tractem conjuntament perquè han estat dos documents que ens han permès conèixer molt bé des de fora i amb gran precisió la nostra àrea d'estudi. L'aproximació geogràfica i històrica de Vilar és increïble i hem de reconèixer que vàrem gaudir molt amb totes les seves explicacions. D'altra banda, el llibre de Burgueño ens va permetre conèixer molt bé tot el procés històric de configuració administrativa de l'Estat espanyol i també de la frontera catalanovalencianoaragonesa. El cas és, sobretot, entendre que la configuració de la frontera actual no va ser un procés que va tenir lloc «d'avui per demà» sinó que ha estat fruit d'un procés dinàmic de canvis i de disputes que es remunten al segle XVI, com a mínim.

3. METODOLOGIA

El nostre estudi i aproximació a la frontera catalanavalencianoaragonesa l'hem dut a terme a partir de les eines i els mètodes que presentem a continuació.

En primer lloc, s'ha fet un **estudi bibliogràfic** força sistemàtic, que s'ha anat completant durant el transcurs del projecte i de l'elaboració d'aquest treball. L'objectiu era fonamentalment documentar-se tant en base al concepte de frontera, per poder ampliar mires, com de la pròpia àrea d'estudi. Per tal d'entendre, delimitar i estar preparat per fer un bon estudi era fonamental conèixer la realitat social, cultural, històrica i geogràfica de tota la zona. Això ha fet que, entre tot, la nostra bibliografia inclogui autors anglosaxons i que més aviat tracten el concepte de frontera globalment, com autors nacionals que s'han dedicat a l'estudi de la divisió administrativa de l'Estat espanyol o de Catalunya, com també autors estrictament locals, que s'aproximen al territori —al seu territori— de forma molt detallada. En general, calia obtenir una visió panoràmica tant de la temàtica d'estudi com del territori. Calia obtenir una visió general i una més de detall. Algunes de les referències consultades ja les hem presentat a l'apartat anterior, però no són les úniques. La resta estan recollides a l'apartat de bibliografia.

En segon lloc, ha estat essencial la **cartografia**. Al principi era molt important establir quins eren els municipis de frontera, no només en base a un criteri d'adjacència al límit, sinó també intentant desxifrar en el mapa quins municipis tenien més relació entre ells. Calia observar no només el relleu i els elements físics del territori (rius, serres, etc.), sinó també les vies de comunicació principals i secundàries, o la possible atracció que un municipi més gran, poblat i amb més serveis podia exercir cap a la resta. En aquest sentit, el Google Maps ha estat l'eina més utilitzada ja que no només ens ha permès obtenir una visió a dues dimensions del territori, sinó també a tres dimensions (3D). La nostra imatge mental sobre un territori canvia molt en 3D.

En tercer lloc el **treball de camp**, l'aproximació real al territori. Justament és el següent pas, després de fer un estudi «des de la distància». La bibliografia i la cartografia t'ajuden molt per comprendre un territori, però no hi ha millor manera que anar-hi i trepitjar-lo. La informàtica i les imatges de satèl·lit han evolucionat moltíssim i són cada cop més acurades i precises, però encara queda molt camí perquè aconseguixin captar tot el que els nostres sentits perceben més enllà d'allò estrictament visual. El treball de camp no només permet observar el territori de primera mà, contactar amb la gent i adquirir coneixement a partir de la seva pròpia experiència, sinó també «veure més enllà». Tots els nostres sentits són importants.

I, en quart i últim lloc, les **entrevistes focus group**. Sens dubte, l'element que més informació ens ha aportat i, com ja hem destacat, un dels grans valors afegits del projecte en si. Nosaltres vàrem participar en 15 de les 17 dutes a terme. Van ser reunions programades i planificades amb temps. Cadascuna va tenir lloc en un àmbit de la frontera concret —àmbits definits en base a un criteri geogràficoadministratiu que explicarem a l'apartat 4—. Els participants, que sempre eren un grup d'entre 6 i 10 persones, eren o bé secretaris d'ajuntament (o persones que exercissin aquesta funció per delegació), o bé alcaldes (o regidors). Eren reunions homogènies, és a dir, a cada àmbit es va fer una reunió només amb secretaris d'ajuntament i una altra només amb alcaldes. La duració era d'entre una hora i mitja i dues hores. Es van enfocar per ser reunions d'intervenció mínima i, com a molt, de reconducció d'una sèrie de temes sobre els quals sabíem que era important obtenir infor-

mació; en el marc del projecte el paper era d'actuar com a moderadors. I bé, particularment en el nostre cas, ens vam centrar en escoltar detingudament i en apuntar tota la informació rellevant que es comentava.

Figura 3. Reunions (o entrevistes *focus group*) a les què vàrem participar.

	Àmbit	Lloc	Assistents	Data
✓	Sénia	La Sénia	Secretaris	Dilluns 30 de gener
✓	Sénia	Sant Rafael del Riu	Alcaldes	Dilluns 30 de gener
✓	Algars	Calaceit	Secretaris	Dilluns 27 de març
✓	Algars	Calaceit	Alcaldes	Dilluns 27 de març
✓	Ebre	Mequinensa	Secretaris	Dimecres 26 d'abril
✓	Ebre	Mequinensa	Alcaldes	Dimecres 26 d'abril
✓	Baix Cinca - Baix Segre	Aitona	Secretaris	Dimarts 9 de maig
✓	Baix Cinca - Baix Segre	Aitona	Alcaldes	Dimarts 9 de maig
✓	Llitera - Segrià	Almacelles	Secretaris	Dimecres 10 de maig
✓	Llitera - Segrià	Almacelles	Alcaldes	Dimecres 10 de maig
✓	Llitera Nord	Alfarràs	Secretaris	Dimarts 23 de maig
✓	Llitera Nord	Alfarràs	Alcaldes	Dimarts 23 de maig
✓	Noguera Ribagorçana Sud	Areny	Secretaris	Dilluns 29 de maig
✓	Noguera Ribagorçana Sud	Areny	Alcaldes	Dilluns 29 de maig
✓	Noguera Ribagorçana Nord	Pont de Suert	Alcaldes	Dimarts 30 de maig
X	Baix Cinca - Llitera	Saidí	Secretaris	Dimarts 13 de juny
X	Baix Cinca - Llitera	Saidí	Alcaldes	Dimarts 13 de juny

Figura 4. Assistents en cadascuna de les reunions per àmbits.

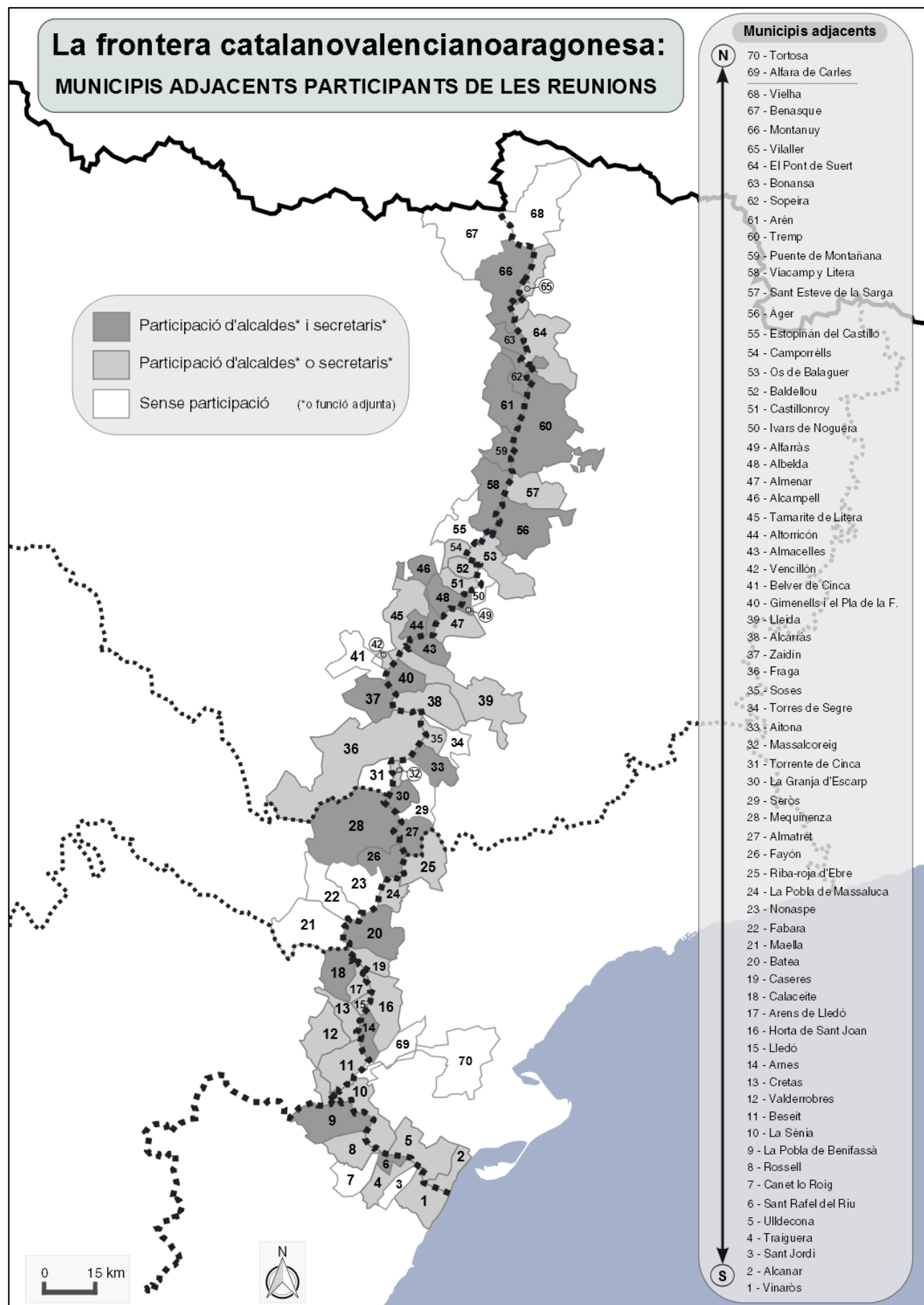
Àmbit	Secretaris (o funció adjunta)	Alcaldes (o funció adjunta)	Altres
1. Sénia	La Sénia La Pobla de Benifassà Alcanar Vinaròs Sant Rafel del Riu	Vinaròs Ulldecona Sant Rafel del Riu Rossell La Pobla de Benifassà Traiguera	Secretari de la Mancomunitat del Sénia Gerent actual de la Mancomunitat de la Taula del Sénia Antic gerent i impulsor de la Mancomunitat del Sénia
2. Algars Sud* 3. Algars Nord*	Arnes Caseres Horta de Sant Joan Batea Arenys de Lledó Lledó Queretes Calaceit	Arnes Caseres Horta de Sant Joan Batea Arenys de Lledó Lledó Queretes Calaceit Beseit Vall-de-roures	Consell comarcal de la Terra Alta Consell comarcal del Matarranya Delegat Territorial del Govern de la Generalitat a les Terres de l'Ebre.
4. Ebre	Mequinensa Faió Almatret Riba-roja d'Ebre	Mequinensa Faió Almatret	
5. Baix Cinca – Baix Segre	La Granja d'Escarp Massalcoreig Aitona Alcarràs Soses Saidí**	La Granja d'Escarp Aitona Fraga** Saidí**	Vice-presidenta de la Diputació de Lleida.
6. Llitera – Segrià	El Torricó** Almacelles Lleida Gimenells i el Pla de la Font	Tamarit de Llitera** El Torricó** Vensilló** Almacelles Gimenells i el Pla de la Font	President de l'EMD de Pla de la Font

7. Llitera Nord	Valdellou** Alfarràs Almenar Albelda El Campell	Alfarràs Almenar Albelda El Campell Castillonroi	
8.N. Ribagorçana Sud	Os de Balaguer Àger Trem Pont de Muntanyana Viacamp i Lliterà Areny Sopeira	Camporrells** Àger Viacamp i Lliterà Pont de Muntanyana Sopeira Areny Trem Sant Esteve de la Sarga	
9. N. Ribagorçana Nord	Montanui Bonansa Vilaller	Pont de Suert Bonansa Montanui	Secretari-interventor del Consell Comarcal de l'Alta Ribagorça.
10 .Benasc - Vielha	(No es va fer reunió)	(No es va fer reunió)	

*L'Algars Sud i l'Algars Nord acaben sent tractats com dos subàmbits que formen part d'un àmbit més gran que anomenem, simplement, Algars.

**Representants dels municipis qui no vam arribar a conèixer, en no poder assistir a la reunió.

Figura 5. Mapa-resum dels municipis que van participar a les reunions.

Elaboració pròpia.

A la Figura 5 podem veure que la majoria de municipis convocats a les reunions van participar-hi, com a mínim, amb un representant, ja fos el secretari municipal, l'alcalde o algun regidor. A nivell de projecte aquesta alta participació va ser un èxit.

Per àmbits, només l'Algars Nord presenta una participació molt baixa ja que els municipis aragonesos de Maella, Favara i Nonasp no van assistir a cap de les reunions.

Per últim, Tortosa i Alfara de Carles, al sud, i Vielha i Benasc, al nord, no van ser convocats. Els dos primers, malgrat que el seu terme municipal sigui adjacent a la frontera, es troben molt lluny de l'altra banda ja que el massís dels Ports impedeix que la relació sigui fluida. De fet, no hi ha cap carretera que connecti aquests dos municipis amb Beseit, amb qui limiten. Pel que fa a Vielha i Benasc, són dos municipis que entre ells mantenen pràcticament una nul·la relació ja que es troben separats pel massís de la Maladeta, amb pics que superen els 3.000 metres.

4. L'ÀREA D'ESTUDI: LA FRONTERA CATALANOVALENCIANOARAGONESA

Un dels primers objectius del projecte era definir l'àrea d'estudi. Partíem de la base que tractaríem les fronteres interiors de Catalunya i això, a la pràctica, ha fet que acabéssim parlant de la frontera catalanovalencianoaragonesa.

La Figura 5 ja dóna pistes sobre el criteri escollit per delimitar la frontera. De fet, ja s'ha comentat. El primer que vam fer va ser cartografiar tots els **municipis adjacents al límit** i definir-los com l'**àrea d'estudi principal**. No podíem obviar els límits de l'administració local, dels municipis, perquè eren una part fonamental de l'estudi.

Aquest criteri d'adjacència, però, és un dels molts criteris vàlids per constituir aquesta frontera. Des d'un punt de vista només geogràfic —i no geogràfic i administratiu— potser el criteri hauria d'haver estat un altre. Bàsicament, és que hi ha alguns municipis que si bé són adjacents a la frontera, les seves **dinàmiques**, sobretot socials, no són pas **frontereres**. El casos més clars, començant pel sud, són Tortosa i Alfara de Carles, dos municipis que —com ja hem esmentat— si bé el seu terme municipal és limítrof i contacta amb el municipi aragonès de Beseit, ho fa en un punt deshabitat i amb grans dificultats per establir tracte amb l'altra banda; ens trobem a les immensitats del massís dels Ports. En aquesta línia, doncs, parlem de dues poblacions que fan vida al Baix Ebre, ja que tant la orografia, com l'emplaçament dels seus nuclis, com les pròpies vies de comunicació així ho determinen.

De forma similar i més al nord, també trobem dos municipis que, malgrat poder-los considerar més fronterers que Tortosa i Alfara de Carles, han perdut molta interacció amb l'altra banda; són Àger i, sobretot, Os de Balaguer. El seu cas és el de dues poblacions que han sofert les conseqüències de la construcció d'embassaments. No són els únics afectats, ja que n'hi ha d'altres, però aquí les infraestructures hidràuliques no han anat acompanyades de vies i de ponts que minimitzessin la pèrdua de contacte amb els seus veïns d'Aragó.

El cas del municipi de Tremp és també particular. En primer lloc, ens trobem amb el terme municipal més gran de Catalunya (302 km²) i, tanmateix, amb un territori dividit completament pel relleu. *Grosso modo* es podria dir que una part de Tremp és fronterera i que l'altra no ho és. No obstant, aquesta diferenciació no podem fer-la quan el nostre estudi té en compte els municipis adjacents a la frontera i no només «aquella part dels municipis que sigui fronterera». La Terreta és la part del municipi de Tremp que geogràficament formaria part de la frontera i que a nivell social i funcional tindria molt més vincles amb els municipis veïns d'Areny i Pont de Montanyana, tots ells d'Aragó, que amb el propi nucli de Tremp.

Per últim, al punt més septentrional d'aquesta frontera hi trobem dos municipis que també són adjacents al límit però que mantenen molt poc vincle social entre ells; parlem de Benasc i de Vielha —els quals ja hem introduït abans. Situats en dues valls pirinenques, es troben separats pel gran massís de La Maladeta, el més alt dels Pirineus. Cal dir que en un altre període històric havien mantingut una major relació, però que en l'actualitat els límits administratius i, sobretot, els eixos de comunicació els han portat a «mirar cap una altra banda».

Els casos de Benasc i Vielha, no sent els únics, ens ensenyen que la **frontera no s'ha d'entendre com quelcom estàtic i inamovible**, sinó que amb el temps **les dinàmiques fronteres canvien**. Qualsevol canvi d'origen natural o antròpic —sigui la construcció d'un pont o d'un túnel o la destrucció d'una carretera com a conseqüència d'una esllavissada— pot fer canviar l'*status quo* a la frontera i fer que les relacions socials entre dos municipis creixin, disminueixin o que fins i tot comencin o acabin. Des d'un altre punt de vista, l'inici del sistema autonòmic també ha creat una nova realitat territorial on cadascuna de les noves administracions, sigui Catalunya, Aragó o el País Valencià, han fet ús de les seves competències per, d'alguna manera, blindar i estructurar els seus territoris cap a endins. Així doncs, la frontera s'ha d'entendre com un espai propi on hi acaben interactuant dues forces:

Figura 6. El joc de forces que intervé en la frontera. (Elaboració pròpia).

«El límit té una funció estratègica (...). Actua per retenir els ciutadans i els recursos. El límit vol actuar com una força centrípeta sobre els habitants. La **frontera**, en canvi, s'orienta cap a l'exterior. Els habitants de les regions frontereres no se senten atrets cap al centre ni circumscrits pels límits territorials de la seva autoritat; sovint desenvolupen els seus propis interessos, que no sempre coincideixen amb els del govern».

«La **frontera** és un factor integrant (o integrador). És una zona de transició entre territoris legislativament diferents. El fet de ser, sovint, zones perifèriques, alimenta la interacció entre habitants».

Lawrence Douglas Taylor Hansen⁶.

4.1. ELS MUNICIPIS ADJACENTS A LA FRONTERA I LA SEGONA CORONA DE FRONTERA

La línia divisòria política que Catalunya té amb Aragó (347,3 km) i el País Valencià (51,6 km) és d'un total de 398,9 km⁷. De forma directa, i en base al criteri d'adjacència adoptat, això es tradueix en una franja que comprèn un total de 70 municipis: 34 catalans, 7 valencians i els 29 restants d'Aragó.

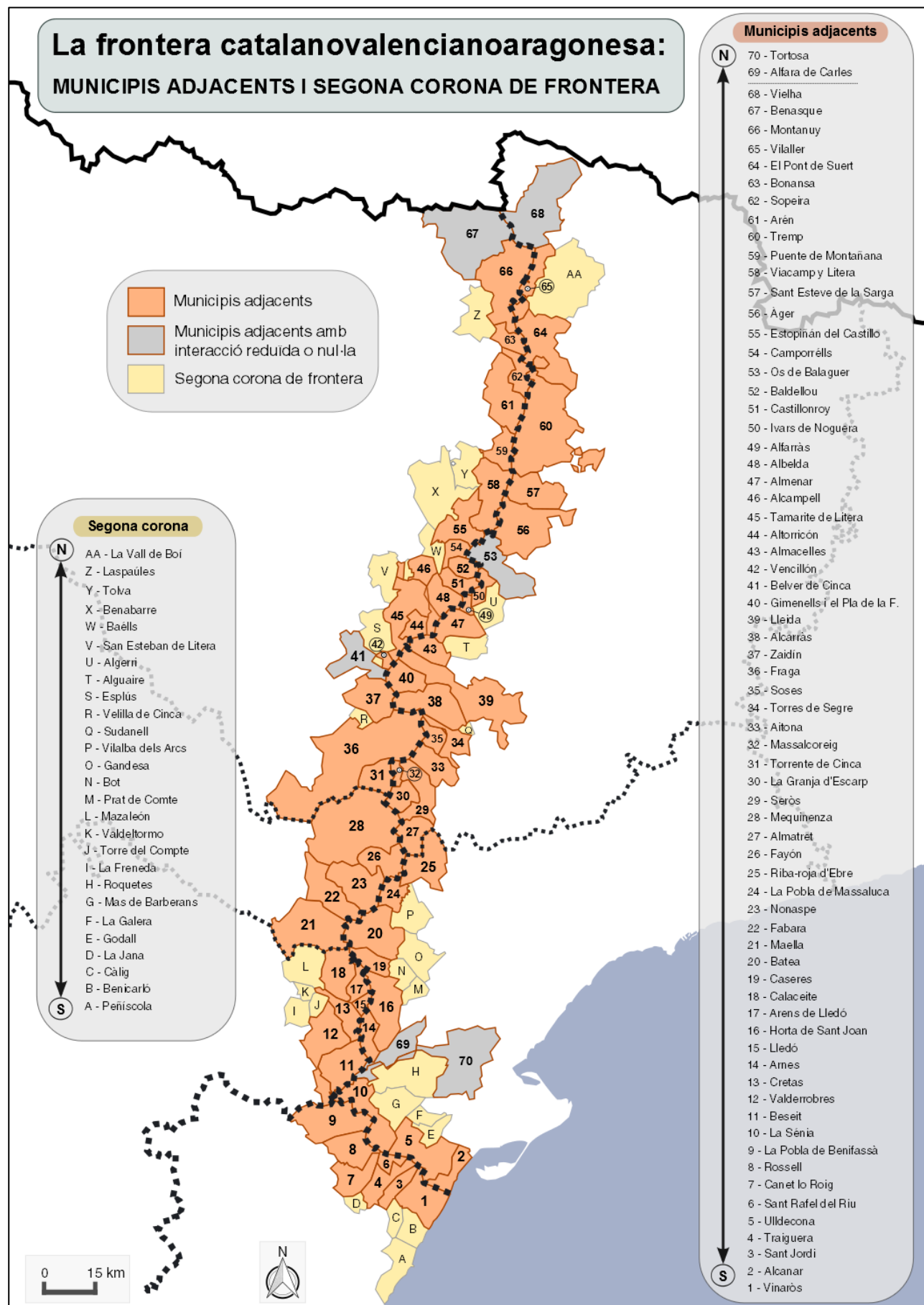
Tanmateix, el nostre estudi ha aprofundit una mica més amb el que seria una «segona corona de frontera» que inclouria un total de 27 municipis més que, atès el nostre estudi bibliogràfic i també en base a les aportacions dels interlocutors entrevistats, sabem que tenen certes característiques frontereres.

No obstant això, hem de remarcar que la nostra recerca se centra explícitament en els 70 municipis adjacents a la frontera i que es poden veure llistats, numerats i cartografiats a la Figura 7.

⁶ Al text *El concepto histórico de la frontera*, inclòs dins el document titulat *Antropología de las fronteras*, coordinat per Miguel Olmos Aguilera.

⁷ Segons l'Anuari Estadístic de Catalunya 2002. Barcelona: IDESCAT.

Figura 7. Mapa dels municipis adjacents a la frontera i segona corona de frontera.

Elaboració pròpia.

Com ja n'hem assenyalat tant a la introducció com a la metodologia, hem desglossat els 70 municipis esmentats en deu *àmbits de treball*, per tal de facilitar l'estudi (a nivell logístic i de programació de les diferents sessions/reunions).

Tot seguit, els assenyalarem i en farem una breu caracterització, que permetrà, més endavant, abordar la seva anàlisi amb més detall. Els presentem de sud a nord, de conformitat amb la direcció en què hem anat portant a terme les diferents reunions i el progressiu reconeixement del terreny.

El número amb què apareixen els municipis es correspon amb el de la cartografia (Figures 5, 7 i 8), i la seva finalitat és la de facilitar-ne la localització. A cada àmbit se li ha atribuït un nom per tal de facilitar la seva identificació geogràfica; tanmateix, ni el nom ni la delimitació territorial dels àmbits tenen cap altre objectiu que la de permetre una estructuració del territori adequada a la finalitat de l'estudi.

1) Àmbit Sénia

L'integren deu municipis que abasten els aproximadament 45 km de la frontera entre Catalunya i el País Valencià i que es desenvolupen entre el Tossal dels Tres Reis (que limita, també, amb Aragó) i la desembocadura del riu Sénia. El riu Sénia marca, precisament, tot al llarg del seu trajecte, la línia limítrof. Els municipis que integren l'àmbit són Vinaròs (1), Alcanar (2), Sant Jordi (3), Traiguera (4), Ulldecona (5), Sant Rafael del Riu (6), Canet lo Roig (7), Rossell (8), la Pobla de Benifassà (9) i la Sénia (10). Només Alcanar, Ulldecona i la Sénia són catalans; el set restants corresponen al País Valencià. A banda d'aquests deu, vuit municipis més s'inscriuen dins allò que identifiquem com a *segona corona* de l'àmbit; o sigui, es tracta de municipis no adjacents a la línia limítrof però que mantenen unes relacions funcionals significatives amb els que integren, pròpiament, l'àmbit. Parlem de Godall (E), la Galera (F), Mas de Barberans (G) i Roquetes (H) per la banda de Catalunya, i de Peñíscola (A), Benicarló (B), Càlig (C) i la Jana (D) per la banda de València.

2) Àmbit Algars Sud

Integrat per nou municipis, que afecten prop d'una seixantena de quilòmetres de la línia fronterera, entre el Tossal dels Tres Reis al sud i la partió entre els termes de Calaceit i Maella al nord. Com en el cas de l'àmbit Sénia, l'àmbit Algars Sud es desenvolupa en una gran mesura en paral·lel amb el curs d'un riu: concretament, el tram de capçalera (o meridional) del riu Algars, que marca, en una gran part de l'àmbit, la línia fronterera intercomunitària. Comprèn els municipis de Beseit (11), Vallde-roures (12), Queretes⁸ (13), Arnes (14), Lledó (15), Horta de Sant Joan (16), Arenys de Lledó (17), Calaceit (18) i Caseres (19). Com en l'àmbit anterior, també aquí es detecta una notable asimetria en el nombre de termes municipals a un costat i l'altre de la frontera: tres al cantó català (Arnes, Horta de Sant Joan i Caseres), i els set restants a l'aragonès. Pel que fa a la *segona corona*, hem considerat quatre municipis per la banda d'Aragó: la Freixneda (I), la Torre del Comte (J), la Vall del Tormo (K) i Massalió (L), i dos més per la banda de Catalunya: Prat de Comte (M) i Bot (N). Finalment, és important esmentar dos casos de municipis de característiques "especials" vinculats amb aquest àmbit per la banda de Catalunya: es tracta d'Alfara de Carles (69) i de Tortosa (70). Tant l'un com l'altre, en el sentit estricte de la seva delimitació municipal, són adjacents a la frontera inter-

---

⁸ Adoptem la forma gràfica acceptada localment. El nom oficial del municipi és Cretas.

comunitària (i, per tant, és obligat que constin a l'estudi). Tanmateix, des del punt de vista funcional els seus respectius centres són aliens a la dinàmica pròpia de l'àmbit de l'Algars (tant el d'Algars Sud com el d'Algars Nord). Per tant, tot i que han estat representats a la cartografia, no els hem tingut en compte als efectes de l'anàlisi de detall.

3) Àmbit Algars Nord

Integrat per cinc municipis, que afecten uns vint-i-cinc quilòmetres de línia limítrof, entre la partió de Calaceit i Maella al sud i la intersecció de la divisòria intercomunitària amb el curs del riu Ebre al nord. L'àmbit, geogràficament, representa la continuació de l'anterior (Algars Sud) cap al nord; entre l'un i l'altre no hi ha solució de continuïtat en el sentit físic, però l'excessiva grandària (als efectes del nostre estudi) d'una demarcació que compregués el conjunt del "territori Algars" ens ha portat a distingir-hi, convencionalment, un àmbit Sud i un àmbit Nord. Aquest que ens ocupa és constituït per dos municipis per la banda de Catalunya: Batea (20) i la Pobla de Massaluca (24), i tres més pel cantó d'Aragó: Maella (21), Favara (22) i Nonasp (23). Quant a una possible *segona corona*, hem apreciat aquest comportament a dos municipis de la perifèria de l'àmbit català: Gandesa (O) i Vilalba dels Arcs (P).

4) Àmbit Ebre

Integrat per quatre municipis, a raó de dos per la banda de Catalunya: Riba-roja d'Ebre (25) i Almatret (27), i dos més per la banda d'Aragó: Faió (26) i Mequinensa (28). El conjunt afecta una trentena de quilòmetres de límit intercomunitari, dels quals aproximadament sis es corresponen amb el curs final del riu Matarranya; un tram de longitud semblant coincideix amb el curs de l'Ebre, entre Almatret i Mequinensa, i, finalment, els darrers tres quilòmetres de límit per cantó septentrional (entre Mequinensa i la Granja d'Escarp, fins a la partió amb el terme de Torrent de Cinca), coincideixen amb el curs del Segre. En qualsevol cas, la preeminència geogràfica de l'Ebre dins l'àmbit que ens ocupa ens ha portat a triar el nom d'aquest riu per a identificar-lo a nivell de conjunt. Subratllarem, de tota manera, que les particulars característiques de l'àmbit –dins el qual crida l'atenció la gran extensió del terme de Mequinensa, gairebé equiparable a la superfície conjunta dels altres tres municipis–, d'una complexitat física (i, sobretot, hidrogràfica) que dificulta notablement les relacions funcionals a nivell intern, ens fan descartar que puguem identificar amb claredat, adjacent a ell, una *segona corona* de municipis amb interacció directa amb els fronterers.

5) Àmbit Baix Cinca-Baix Segre

Integrat per deu municipis que aquí, per una raó també relacionada amb la complexitat física i amb el contrast de superfície entre uns termes municipals i uns altres, es presenten amb una dissimetria inversa a la que fins ara era habitual: set corresponen al cantó català: Seròs (29), La Granja d'Escarp (30), Massalcoreig (32), Aitona (33), Torres de Segre (34), Soses (35) i Alcarràs (38), i els tres restants al cantó aragonès: Torrent de Cinca (31), Fraga (36) i Saidí (37). De tots plegats cal destacar, per la seva superfície, el de Fraga: els seus 437,6 km² el converteixen en el terme territorialment més extens del conjunt de municipis fronterers del nostre estudi. Dels aproximadament cinquanta quilòmetres de límit intercomunitari que afecten aquest àmbit, els catorze primers, des de la partió entre Mequinensa i Torrent de Cinca cap al nord, coincideixen amb cursos fluvials: els sis primers (fins a la confluència amb el Cinca), el del Segre, i els vuit següents el del Cinca. La resta de la línia

límitrof discorre per la successió de plans i altiplans que conformen l'interfluvi Cinca-Segre, fins a la partió intermunicipal entre Saidí, Gimènells i Bellver de Cinca. Anotarem, finalment, que hem considerat dos municipis dins una *segona corona* d'aquest àmbit: Vilella de Cinca (R), per la banda d'Aragó, i Sudanell (Q) per la de Catalunya.

6) Àmbit Llitera-Segrià

Integrat per set municipis, tres dels quals a Catalunya: Lleida (39), Gimènells i el Pla de la Font (40) i Almacelles (43), i els quatre restants a Aragó: Bellver de Cinca (41), Vensilló (42), Tamarit de Llitera (45) i el Torricó (44). L'àmbit afecta uns vint-i-cinc quilòmetres de límit intercomunitari, que es despleguen per l'altiplà que s'estén entre els cursos finals dels rius Cinca i Noguera Ribagorçana i que, en part, han estat transformats per la xarxa de regatges vinculats al canal de Catalunya i Aragó. Un sector important de la línia fronterera (una dotzena de quilòmetres, entre el Torricó, Almacelles i Vensilló) coincideix amb el curs de la Clamor Amarga, o Clamor d'Almacelles, corrent de caire torrencial i intermitent que és tributari del Cinca. Els termes d'Alguaire (T), per la banda de Catalunya, i d'Esplús (S) i San Esteban de Litera (V), per Aragó, els considerem integrats en la *segona corona* d'aquest àmbit. Finalment, pel cantó català, cal esmentar també el cas del municipi de Lleida: un dels termes més grans en superfície de tot el territori estudiat, i amb una delimitació molt irregular en la qual destaca la posició excèntrica de la ciutat de Lleida; tot i que, per aquesta raó, es podria pensar en principi en una vinculació funcional escassa entre aquest municipi i els de la resta de l'àmbit, convé fer notar que els nuclis situats més a ponent del terme (Raimat, Sucs i Suquets) juguen un important paper d'interrelació respecte al conjunt d'aquest àmbit.

7) Àmbit Llitera Nord

Integrat per set municipis; quatre al cantó d'Aragó: el Campell (46), Albelda (48), Castillonroi (51) i Valldellou (52), i tres al de Catalunya: Almenar (47), Alfarràs (49) i Ivars de Noguera (50). L'àmbit afecta uns vint-i-cinc quilòmetres de la ratlla intercomunitària, la primera meitat dels quals (des de la partió entre els municipis d'Almacelles, el Torricó i Almenar fins a la vora nord del nucli d'Alfarràs) discorre per la prolongació cap al nord-est de l'altiplà divisor i entre el curs del Cinca i el de la Noguera Ribagorçana, i la segona (fins a la intersecció amb el terme municipal d'Os de Balaguer) ressegueix les immediacions o el mateix curs d'aquest últim riu. Hem considerat compresos dins una *segona corona* d'aquest àmbit el municipi d'Algerri (U), per la banda de Catalunya, i el de Baells (W), per la d'Aragó.

8) Àmbit Noguera Ribagorçana Sud

Integrat per deu municipis, quatre dels quals corresponen a Catalunya: Os de Balaguer (53), Àger (56), Sant Esteve de la Sarga (57) i Tremp (60), i els sis restants a Aragó: Camporrells (54), Estopanyà (55), Viacamp i Lliterà (58), Pont de Montanyana (59), Areny (61) i Sopeira (62). Aquest àmbit, el més extens de tot el territori estudiat, afecta aproximadament uns setanta quilòmetres de límit intercomunitari (i que constitueixen, al seu torn, el tram de frontera més llarg, també, de tot l'estudi: des del trifini entre els termes d'Ivars de Noguera, Os de Balaguer i Valldellou fins al trifini entre Sopeira, Bonansa i el Pont de Suert); setanta quilòmetres que, de forma majoritària, coincideixen amb el curs mitjà, o prepirinenc, del riu Noguera Ribagorçana i que condicionen de forma decisiva (pel fet d'encadenar, aquest sector de riu, tres grans pantans sense gairebé discontinuïtat: de sud a

nord, el de Santa Anna, el de Canelles i el d'Escales) les relacions funcionals internes entre els municipis que el constitueixen. Convé remarcar, també, la dissimetria existent entre els municipis dels dos costats de l'àmbit; dissimetria a la qual contribueix, en particular, el dibuix del terme municipal de Tremp –que no només és el més extens de Catalunya, i segon més gran del nostre àmbit després del de Fraga, sinó que presenta una gran excentricitat en la localització de la capital municipal, la ciutat de Tremp, que no manté cap tipus de relació funcional directa amb el sector occidental, o ribagorçà, del terme, dins el qual hi ha mitja dotzena de petits nuclis (al sector de territori conegut com la Terreta) que més aviat interaccionen amb el municipi d'Areny. D'altra banda, i dins l'àmbit que ens ocupa, hem identificat en el sector aragonès dos municipis, Benavarri (X) i Tolva (Y) que, no sent integrants de la franja adjacent a la frontera, els podem considerar inclosos en la seva *segona corona*.

9) Àmbit Noguera Ribagorçana Nord

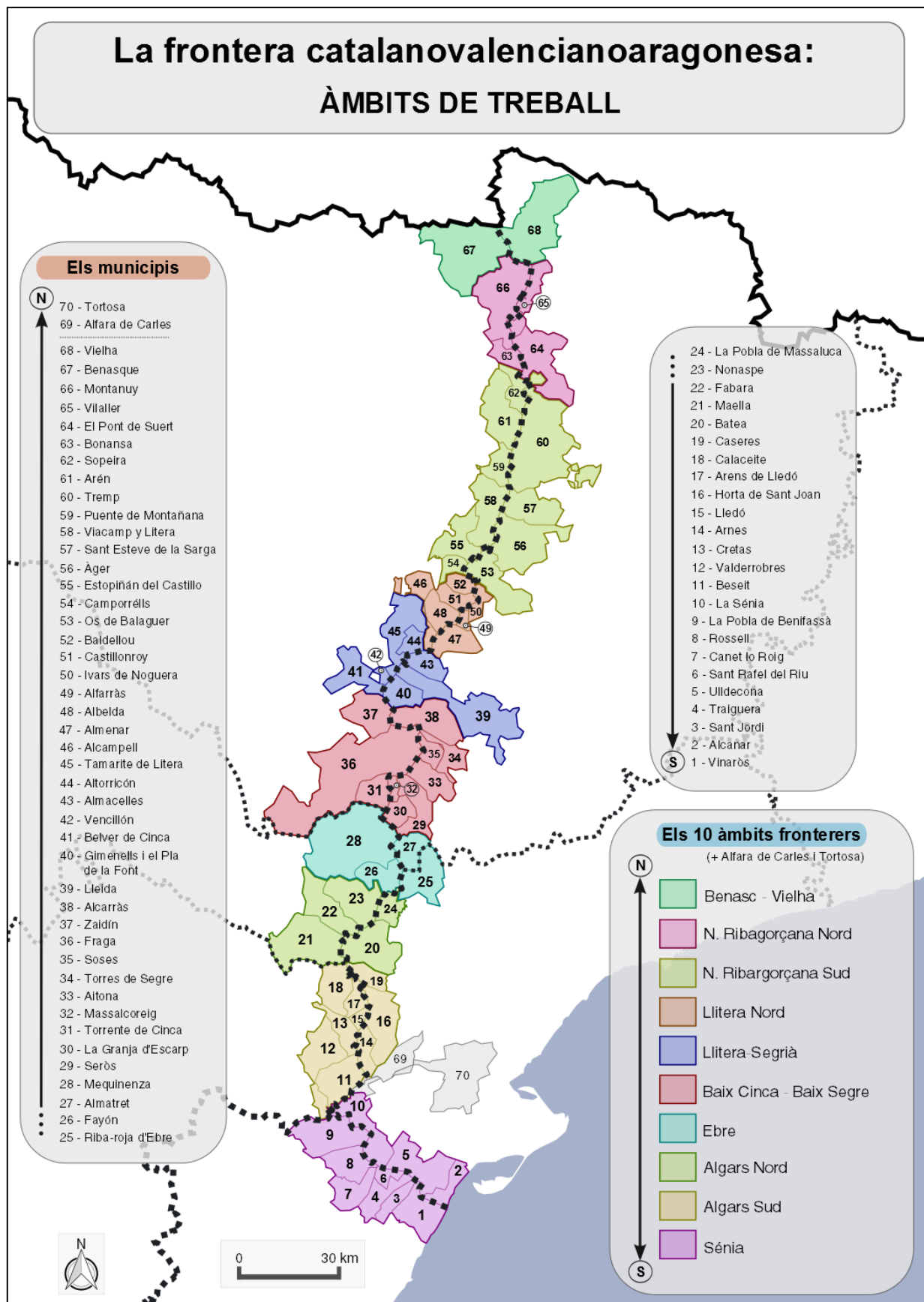
Integrat per quatre municipis: Bonansa (63) i Montanui (66), pel cantó aragonès, i el Pont de Suert (64) i Vilaller (65) pel cantó català. L'àmbit afecta uns quaranta-cinc quilòmetres de la frontera interautonòmica: des de Sopeira-Bonansa-el Pont de Suert fins a la Tuca de Molières, al massís de la Maladeta, trifini entre els termes de Montanui, Benasque i Vielha; llevat dels 8 km del darrer tram (límit entre Montanui i Vielha), la línia limítrof coincideix, bàsicament –com ja succeïa a l'àmbit Noguera Ribagorçana Sud–, amb el curs del riu Noguera Ribagorçana. Al seu torn, considerem que el municipi de Laspauils (Z), pel cantó aragonès, i la Vall de Boí (AA), pel cantó català, formen part de la *segona corona* de l'àmbit.

10) Àmbit Benasc-Vielha

L'àmbit més septentrional del territori objecte d'estudi és conformat tan sols per dos municipis: Benasc (67) per la banda d'Aragó, i Vielha (68) per la de Catalunya. L'àmbit afecta el darrer tram (en direcció sud-nord) de la partió entre Aragó i Catalunya, que té poc més de deu quilòmetres de desenvolupament lineal i una configuració del tot muntanyenca: s'estén des de la Tuca de Molières fins a la carena divisòria entre Espanya i França, al nord del Port dera Picada. De fet, es tracta d'una partió que no genera interaccions a escala municipal perquè té, estrictament, el valor d'una divisòria administrativa que discorre íntegrament per territori d'alta muntanya. Tant des d'un punt de vista físic com a nivell humà, els municipis de Benasc i de Vielha tenen unes dinàmiques divergents (el primer comprèn la capçalera del riu Éssera, afluent del Cinca i, per tant, de l'Ebre; el segon, en canvi, s'integra dins la conca del riu Garona, que drena la Vall d'Aran i discorre en direcció nord, cap a l'Atlàntic). Tot i que, històricament (abans de la xarxa de comunicacions moderna), Vielha i Benasc havien estat connectades per camins de bast (a través del Port dera Picada), en l'actualitat la interacció se circumscriu a la presència, en tota aquesta divisòria, de practicants d'esports de muntanya.

4.2. ELS DEU ÀMBITS FRONTERERS. CONTEXTUALITZACIÓ GEOGRÀFICA I SOCIOECONÒMICA

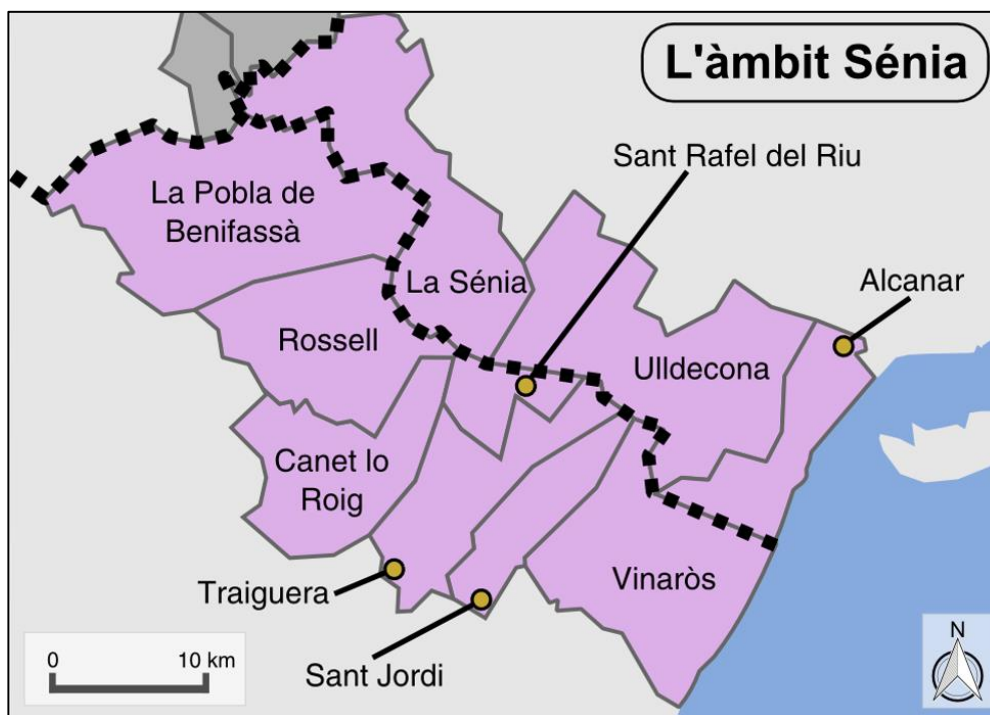
Figura 8. Mapa dels deu àmbits fronterers.

Elaboració pròpia.

4.2.1. L'ÀMBIT SÉNIA

Figura 9. Mapa de l'àmbit Sénia.

Elaboració pròpia.

L'àmbit *Sénia* és un territori delimitat pel massís dels Ports, a l'oest, i pel mar Mediterrani, a l'est. Es troba estructurat al voltant del riu Sénia, que actua com a límit entre les CCAA de Catalunya i el País Valencià.

Fent una aproximació més detallada trobem, en primer lloc i en contacte directe amb el mar, les serres de Montsià i de Godall, respectivament. La serra de Montsià, que s'alça fins a més de 700 metres inclouria part dels termes d'Alcanar i d'Ulldecona, i estableix un límit entre tots dos. De la mateixa manera, la serra de Godall, que arriba pràcticament als 400 metres, també actua com a límit, en aquest cas entre els termes d'Ulldecona i la Sénia. El nucli principal del municipi d'Ulldecona es troba al mig d'aquest espai delimitat per les dues serres i rep, pròpiament, el nom de corredor d'Ulldecona. Actualment també és l'espai per on passa l'eix viari més important de la zona: l'autopista AP-7 (o E-15). El final de la serra de Montsià marca l'inici de la plana de Vinaròs, on transcorren cap al sud tant l'AP-7, com la N-340, a banda de ser un espai agrícola molt important que s'estén no només pel propi municipi de Vinaròs sinó que va més enllà.

En definitiva, tot aquest espai intermedi i planer que podríem denominar com a vall del Sénia té, com a límit meridional, les serres d'Irta i de la Vall d'Àngel.

Els Ports, a banda de ser el límit occidental del territori, també són l'espai d'assentament de la Pobla de Benifassà i, en certa manera, de Rossell, Canet lo Roig i la Sénia, nuclis que trobem als peus del massís. El cim més alt del massís és el Mont Caro, de 1.441 metres.

Per últim, un dels elements naturals característics de la zona és Sòl de Riu, nom que rep la desembocadura del riu Sénia, entre els municipis de Vinaròs i Alcanar, i que acaba configurant una llacuna. Al final del riu trobem una barra sorrenca que ho fa possible.

Figura 10. Sòl de Riu, la desembocadura del Sénia.

Fotografia pròpia (Data: 14/12/16).

A nivell **socioeconòmic i demogràfic** és un territori de contrastos. Tal i com afirmen Almuni Balada & Grau Verge (2012), existeix una dicotomia clara entre els anomenats *pobles del litoral* i els *pobles de capçalera*. A la franja costanera el sector dels serveis és preponderant —lligat, sobretot, a les activitats turístiques—, a l'interior l'economia es basa en el sector primari, per bé que el turisme rural hi comença a tenir un cert pes. En aquest sentit, el flux de població també presenta un comportament gairebé oposat: mentre que els pobles del litoral el creixement demogràfic és notable —en bona part degut a la immigració del nord d'Àfrica i de l'est d'Europa—, els pobles de la capçalera presenten, any rere any, una població envellida.

Dins el context econòmic és important fer esment de la transformació d'un sector en concret: el del moble. Tal i com constata Almuni Balada (2006), l'exemple clar d'aquest canvi és el municipi de la Sénia, que al llarg del segle XX ha passat d'una economia basada en l'agricultura de secà —amb el cultiu de l'olivera com a activitat econòmica principal— a centrar-se en la industrial del moble. A partir de l'any 2000 s'arriba a una clara especialització en aquest sector: la major part de les empreses situades en aquest municipi i la seva àrea d'influència es dediquen a la fabricació de mobles (o a les seves indústries auxiliars), i es considera que, entre el 2000 i el 2007, esdevé la primera zona productora de moble del conjunt de Catalunya, Aragó i el País Valencià (Almuni Balada & Villalbí Prades, 2003).

Malauradament, aquesta situació canvia de forma radical amb l'esclat de la bombolla immobiliària espanyola pels volts de l'any 2007: de les 90 empreses que formaven l'anomenat Col·lectiu Empresarial del Moble de la Sénia (CEMS), l'any 2015 en quedaven 48, i els gairebé 2.200 llocs de feina que generava el sector van quedar reduïts a 500.⁹

---

⁹ "El Sector del moble de la Sénia es recupera després de l'ajust" [Lurdes Moreso], *El Punt-Avui*, 25/10/2015 [disponible a: <<http://www.elpuntavui.cat/economia/article/18-economia/907664-el-sector-del-moble-de-la-senia-es-recupera-despres-de-lajust.html>> (consultat el 28/06/2017)]

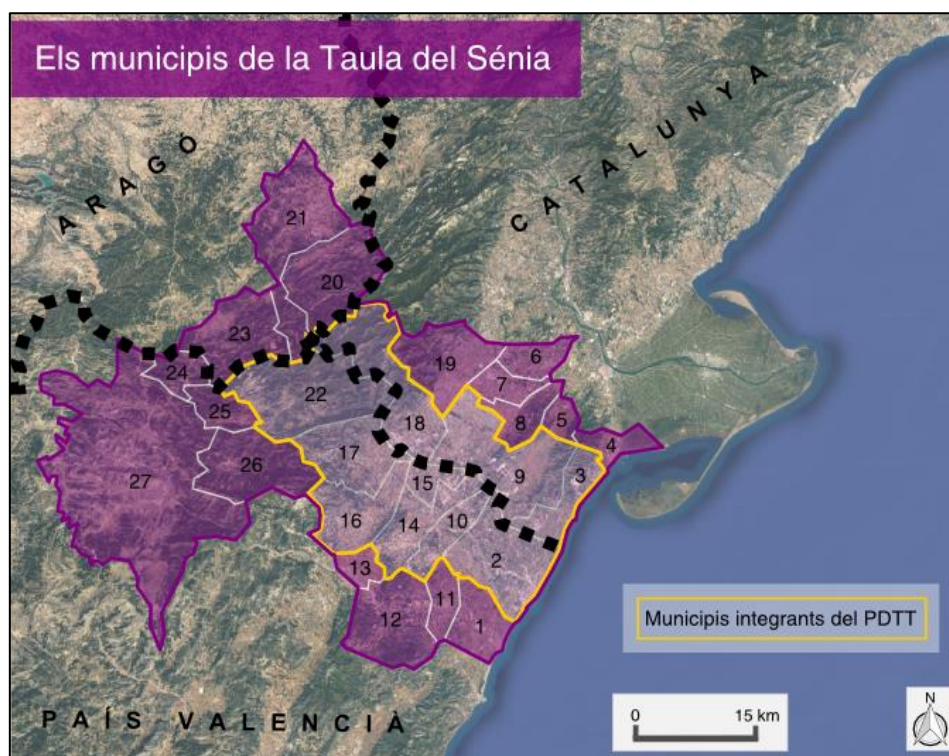
En l'actualitat el riu Sénia segueix tenint un paper preponderant en diversos àmbits. Aquest *fet humà*, implícit al *fet fluvial* en el cas del Sénia, s'ha concretat a molts nivells: des de les romeries, berenars i excursions al riu de principis del segle XX fins a la constitució moderna d'una associació supralocal entre municipis amb un objectiu comú, la **Mancomunitat Taula del Sénia**.

LA MANCOMUNITAT TAULA DEL SÉNIA¹⁰

És un ens local format per 27 municipis valencians, catalans i aragonesos situats al voltant del riu Sénia i del massís dels Ports, que tots junts superen els 111.000 habitants. Malgrat ser de tres CCAA veïnes, aquests municipis i els seus habitants tenen en comú la geografia, la història (Ilercavons, Corona d'Aragó, Bisbat de Tortosa), la cultura i la llengua. Però, malauradament, també la seva renda, l'emigració dels joves i l'envelliment de la població. Segurament, la llunyania dels centres de poder, sumada a un fort dèficit d'infraestructures, han propiciat aquesta realitat.

El seu nom, **Taula** (punt de trobada i diàleg) i **Sénia** (riu que és el límit natural entre els tres territoris), explica el seu objectiu principal: ser un mitjà per treballar en comú per la millora de les condicions de vida dels seus habitants. I per això, és bàsic: 1) una major i millor coordinació entre totes les administracions, 2) aconseguir de totes elles les inversions necessàries.

Figura 11. Els municipis de la Taula del Sénia.

1	Benicarló	2	Vinaròs	3	Alcanar
4	Sant Carles de la Ràpita	5	Freginals	6	Santa Bàrbara
7	La Galera	8	Godall	9	Ulldecona
10	Sant Jordi	11	Càlig	12	Cervera del Maestre
13	La Jana	14	Traiguera	15	Sant Rafel del Riu
16	Canet Lo Roig	17	Rossell	18	La Sénia
19	Mas de Barberans	20	Beseit	21	Vall-de-roures
22	La Pobla de Benifassà	23	Pena-roja	24	Herbers
25	Castell de Cabres	26	Vallibona	27	Morella

Elaboració pròpia.

¹⁰ Text originari i adaptat de <http://www.tauladelsenia.org>.

4.2.2. i 4.2.3. ELS ÀMBITS ALGARS SUD I ALGARS NORD

Figura 12. Mapa de l'àmbit Algars.

Elaboració pròpia.

L'àmbit Algars és també un espai estructurat, majoritàriament, a banda i banda d'aquest petit riu que neix als Ports de Tortosa-Beseit. De fet, fins a Batea fou erigit com a límit intercomunitari. El riu Ebre, al nord, marca l'inici d'un àmbit diferent.

Al contrari que el Sénia, l'Algars no és un territori planer i presenta més irregularitats pel que fa al relleu. D'altra banda, hi podem diferenciar dos grans subàmbits: l'Algars Sud (de color groc al mapa) i l'Algars Nord (de color verd al mapa).

Aquesta diferenciació es deu al fet d'haver-hi un relleu més pronunciat a l'alçada de Caseres i de part del terme municipal de Calaceite que marca l'inici d'un nou paisatge, l'altiplà. El sud es caracteritza per ser un espai que combina petits munts amb zones planeres, i també per ser l'interfluvi dels rius Algars i Matarranya, que discorren paral·lels fins a confluïr una mica abans d'arribar a l'Ebre.

Parlem, majoritàriament, d'un territori de secà. Hi contrasta, però, el paisatge propi de la ribera de l'Algars. De fet, parlem d'un espai fluvial que, segons l'Observatori del Paisatge, destaca per ser un dels rius catalans mediterranis de més interès, en més bon estat de conservació i amb un elevat grau de diversitat faunística.

Respecte a aquests dos àmbits del projecte hem de tenir present una qüestió prèvia: que, tot i que, en el seu conjunt es troba unificat pel riu Algars, que actua com a articulador del territori, hi ha una notable diferenciació física entre el sector meridional i el septentrional. Afinant una mica més, podríem dir que s'hi distingeixen tres paisatges diferents. Els assenyalarem a continuació, tot fent notar abans que, per a la seva caracterització, partim com a referència de les unitats de paisatge que l'Observatori del Paisatge ha proposat per a aquesta zona (en el ben entès que s'ha circumscrit al territori administrativament català).

El primer sector paisatgístic (o primera unitat) és el de les Riberes de l'Algars (unitat de paisatge nº104).¹¹ Integra els municipis d'Arnes, Batea, Caseres i Horta de Sant Joan. En conjunt, es tracta d'un territori definit com un "paisatge modelat per l'encaix de la xarxa hidrogràfica del riu Algars, al qual tributen un seguit de fondos i barrancs de petit recorregut que sobre materials sedimentaris tous obren un paisatge lleugerament abrupte i trencat. La vegetació natural està constituïda per pinedes de pi blanc amb sotabosc de màquies i garrigues. Els nuclis urbans mantenen la seva fesomia rural degut a l'escàs dinamisme urbanístic de la zona." Veiem que la descripció encaixa perfectament per al territori de la comarca aragonesa del Matarranya, on trobem els municipis de Queretes, Vall-de-roures, Lledó i Arenys de Lledó.

El segon sector és el de l'Altiplà de la Terra Alta, i es correspon amb la Unitat de paisatge nº7.¹² Integra els municipis de Batea, Bot, Caseres, Corbera d'Ebre, Gandesa, Horta de Sant Joan, la Fatarella, la Pobla de Massaluca i Vilalba dels Arcs, i es defineix com un "conjunt de terres enlairades situades al marge dret de l'Ebre en un relleu amb turons allargassats separats per petites valls, obertes per l'erosió. Conreus herbacis i llenyosos de secà i vegetació natural de garrigues i brolles calcícoles amb pinedes de pi blanc reduïda als vessants de major pendent. Nuclis urbans poc transformats i ben integrats en el paisatge amb un ampli patrimoni arquitectònic". Veiem que aquest espai es correspon amb tres municipis de la comarca aragonesa del Baix Aragó-Casp. Els tres municipis, Maella, Favara i Nonasp, tenen especial relació amb els municipis catalans de Batea i la Pobla de Massaluca, i també amb la resta dels que corresponen a aquest àmbit territorial.

Un interès més secundari té la unitat paisatgística de la Serra de Pàndols-Cavalls (Unitat de paisatge nº121¹³), en tant que integra els municipis de Bot, Corbera d'Ebre, el Pinell de Brai, Gandesa, Horta de Sant Joan, la Fatarella i Prat de Comte, alguns dels quals a l'est de la serra i per tant fóra de l'àmbit fronterer. Sí que té un cert interès pel fet que la serra aïlla l'àmbit fronterer, conformant un espai geogràfic separat de la conca de l'Ebre i, per tant, del Baix Ebre i la Ribera d'Ebre.

Durant la visita al territori prèvia a les sessions, les persones entrevistades ens van confirmar aquesta divisió entre Algars *nord* i *sud*, i en especial la forta relació entre Calaceit i Caseres, i entre Lledó i Arenys. També, la relació entre els tres municipis del Baix Cinca, i de la Pobla de Massaluca amb Faió, ja considerada en la següent sessió del projecte. En aquest sentit, el municipi de la Pobla de Massaluca estaria a cavall del present àmbit i de l'àmbit Ebre, riu amb el qual té una especial relació.

---

¹¹ Veure mapa: http://www.catpaisatge.net/fitxers/catalegs/TE/Memoria2/Cartografia/U04_C.pdf

¹² Veure mapa: http://www.catpaisatge.net/fitxers/catalegs/TE/Memoria2/Cartografia/U02_C.pdf

¹³ Veure mapa: http://www.catpaisatge.net/fitxers/catalegs/TE/Memoria2/Cartografia/U05_C.pdf

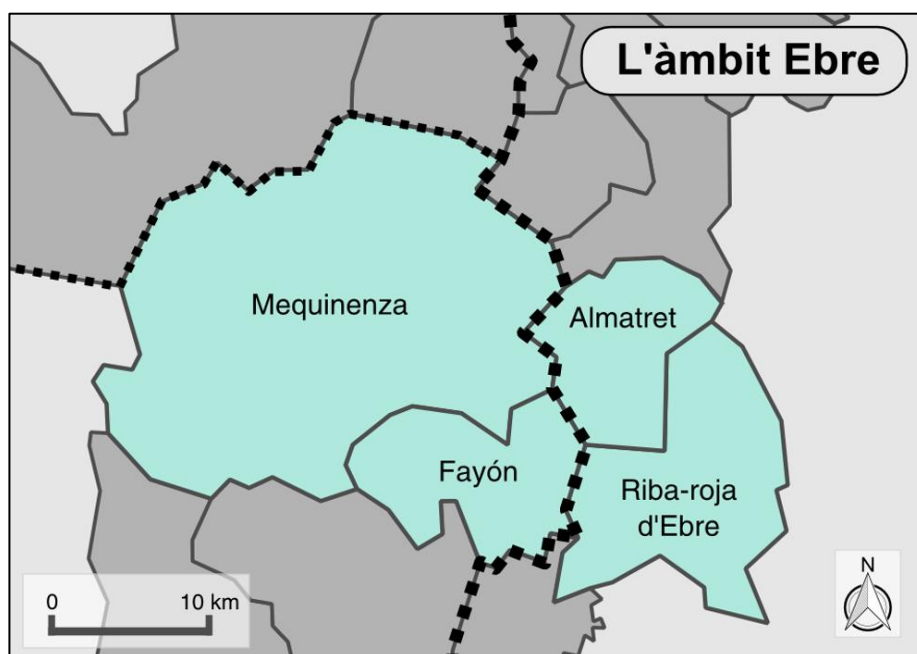
A nivell **econòmic**, l'àmbit Algars presenta paral·lelismes amb l'àmbit Sénia. A grans trets, podem afirmar que l'agricultura és l'ocupació predominant de la població, amb grans extensions de terreny de secà dedicades, principalment, al cultiu de l'olivera i l'ametlla i, en un segon pla, a la vinya i els cereals (Carbó & Llobart, 2003).

És important, en el context de l'àmbit, fer referència a les anomenades denominacions d'origen (DO) que es relacionen amb el món de l'oli, bàsic en el territori que descrivim. Hi trobem, principalment, dues denominacions registrades: la DO Terra Alta i la DO Bajo Aragón. Les dues DO són protegides (en el context de la Unió Europea) i, en el cas concret d'Aragó, la DO Bajo Aragón constitueix la primera i única denominació reconeguda a aquest nivell a la comunitat aragonesa (Ruiz-Castillo, 2008), i representa aproximadament el 25% de l'oli produït a tot Aragó (Esteban Martínez, 2003). Per tant, ens trobem amb un mateix territori que presenta dues denominacions d'origen diferents.

Conjuntament amb l'especialització del sector porcí¹⁴, en el context de l'àmbit Algars, també s'ha dut a terme, al llarg de la última dècada, un esforç notable en la creació i impuls de noves marques turístiques i de promoció del territori. En aquest sentit, és important esmentar la creació de la marca recent *Tres Territoris*¹⁵, un projecte que va començar a gestar-se l'any 2013 i que és liderat per les administracions de la comarca aragonesa del Matarranya, la comarca catalana de la Terra Alta i el municipi valencià de Morella. L'objectiu d'aquest projecte és la potenciació del turisme i les relacions entre els tres territoris que el conformen. Casualment, al llarg del desenvolupament del nostre estudi, *Tres Territoris* ha pres un notable protagonisme i s'ha presentat en societat com una iniciativa ferma en matèria turística.

4.2.4. L'ÀMBIT EBRE

Figura 13. Mapa de l'àmbit Ebre.

Elaboració pròpia.

¹⁴ L'informe *El porcino intensivo en la cuenca del Matarranya. Situación socioeconómica y ambiental* (Gracia, 2014), dut a terme en el marc del Programa de Cooperació Territorial de l'Espai Sud-oest Europeu (SUDOE), constata que la conca del Matarranya —que inclou bona part de l'àmbit Algars— presenta més de 331.000 caps de porcí.

¹⁵ Per a més informació, visitar el web: www.3territoris.org

El que hem denominat *àmbit Ebre* té uns límits difusos, com hem vist amb la delimitació dels trams, i és d'una enorme complexitat. A l'entorn fluvial –amb rius d'un cabal important, com l'Ebre, Cinca i Segre, que dificulten les comunicacions– hem d'afegir una molt complicada trama institucional, ja que ens trobem en la confluència no només de dues CCAA, sinó de cinc províncies i sis comarques.

En aquest àmbit també trobem un factor decisiu en la configuració de la frontera catalano-aragonesa, com és la construcció dels embassaments durant el franquisme. En aquest cas, el de Mequinensa (1957-1964) i sobretot el de Riba-roja (1958-1967). Faió va ser, segurament, un dels municipis més afectats (va perdre la possibilitat de relació amb Almatret o amb la Granja d'Escarp, i el contacte amb Riba-roja es va fer molt més difícil), però el cas més singular és el de Mequinensa, documentat a *Camí de sirga*, de Jesús Moncada.

Aquest àmbit el podem definir com un territori molt particular i complex. És una zona riberenca constituïda a l'entorn del riu Ebre, però en la qual també prenen protagonisme altres afluents que hi desemboquen. Parlem del Segre, del Cinca i del Matarranya.

Pràcticament a l'alçada de Mequinensa, i concretament a la Granja d'Escarp, és on conflueixen el Segre i el Cinca, que poc després desembocaran a l'Ebre. El riu continua posteriorment pels tossals d'Almatret fins arribar a Riba-roja, on el Matarranya fa acte de presència.

La complexitat de la zona també deriva del seu relleu. El pas del temps l'ha modelat, i sobretot l'acció de l'Ebre. Aquest també és un espai força paradigmàtic de la depressió de l'Ebre, perquè no és fins a l'alçada de Casp i Mequinensa que el riu topa amb aquesta orografia. Ho fa després de molts quilòmetres de no tenir obstacles en travessar Aragó.

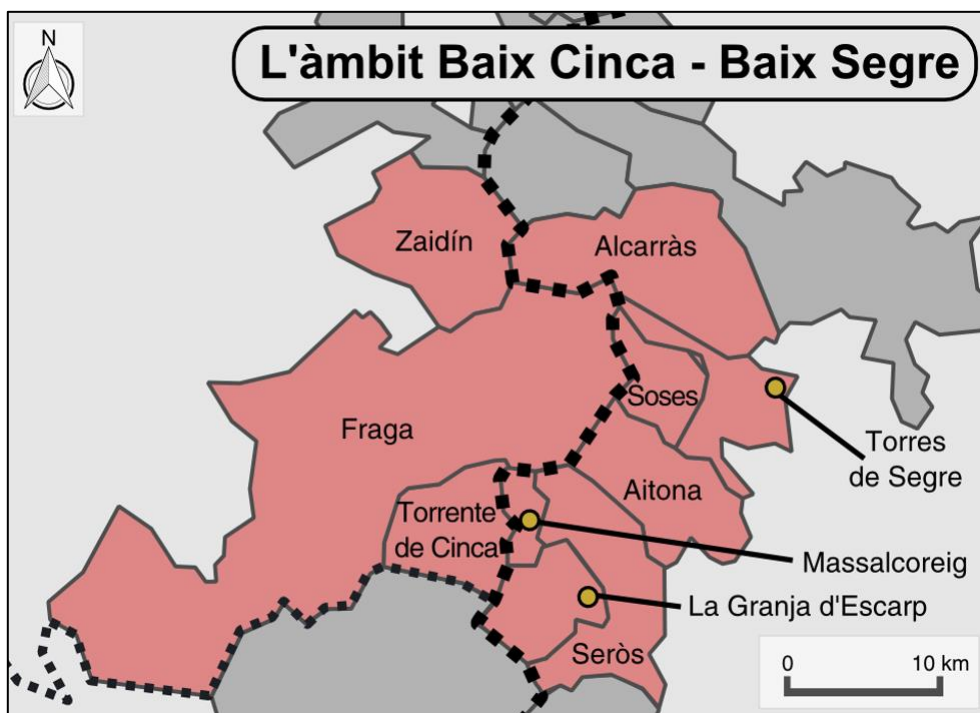
Finalment, el que fa que aquest territori també sigui particular són els força recents canvis físics que ha sofert com a conseqüència de l'acció de l'home. Parlem de dos grans pantans: Mequinensa i Riba-roja. Són elements que, no fa massa, van provocar canvis molt importants com la mobilització i la nova construcció de pobles sencers, i també la pèrdua d'algunes relacions històriques. La principal causa en va ser la desaparició de ponts i passos de barca, i el fet que no fossin reposats.

L'**economia** dels municipis de l'àmbit Ebre —conjuntament amb alguns dels àmbits que estudiem a posteriori, marcats també per la profunda transformació del territori derivada de la construcció de pantans— ha sofert, com és d'esperar, un canvi substancial a partir de la dècada dels seixanta. Fins a la construcció dels pantans, l'economia dels municipis era basada, fonamentalment, en l'activitat agrícola de secà. Faió destacava pel cultiu d'oliveres i cereals; Almatret, pels ametllers i, conjuntament amb Riba-roja d'Ebre, per una bona producció d'oli. En casos concrets com Mequinensa, també hi tenia un pes econòmic rellevant la indústria tèxtil i, sobretot, la implantació de la indústria minera de carbó.

La construcció de pantans, però, no afecta només les relacions econòmiques intra i intermunicipals, sinó que també canvia per complet la fisonomia del paisatge i això provoca que municipis riberencs situats a banda i banda de la frontera administrativa, que abans de la construcció tenien una forta relació social, vagin perdent progressivament aquests vincles. Tot i així, cal subratllar que la construcció dels pantans ha comportat l'impuls de noves economies, com la vinculada al turisme fluvial. Un exemple clar és el de Mequinensa, que s'ha orientat als serveis turístics per als pescadors i visitants, tant del seu pantà com del de Riba-roja.

4.2.5. L'ÀMBIT BAIX CINCA-BAIX SEGRE

Figura 14. Mapa de l'àmbit Baix Cinca-Baix Segre.

Elaboració pròpia.

Com bé assenyala el seu nom, aquest àmbit agrupa tots els municipis fronterers que es troben a la vall baixa d'aquests dos grans interafluents, que acaben confluint a l'Ebre deu quilòmetres més avall del seu aiguabarreig.

En una imatge de satèl·lit es veu molt clar. Ens trobem en un territori marcat per una V en la qual els dos grans elements que hi destaquen són el Cinca i el Segre. El Cinca arriba pel nord-oest del territori, provinent de les terres altes de la vall de Bielsa i del massís del Mont Perdut. Al seu torn, el Segre arriba pel nord-est, havent-se obert pas, des de Balaguer, per les terres baixes del pla de Lleida i del Segrià. El punt de trobada el trobem a l'alçada de la Granja d'Escarp, i rep el nom d'Aiguabarreig del Segre-Cinca.

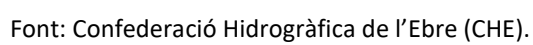
Tots els pobles d'aquest àmbit els trobem emplaçats a la mateixa vora dels dos rius; rius que són l'eix estructurador de l'àmbit. L'horta i el regadiu també abunden en aquestes lleres riberenques.

A mesura que ens allunyem d'aquest espai d'influència directa del riu, i també de la possibilitat d'una disponibilitat d'aigua més gran, l'agricultura canvia. A la zona d'interfluvi trobem una agricultura que no necessita tanta aigua tot i que també és de regadiu (amb el sistema de reg de suport, o degoteig) —i dedicada bàsicament als arbres fruiters.

A nivell **demogràfic**, l'àmbit Baix Cinca-Baix Segre segueix una tendència força oposada als sectors anteriorment descrits. La majoria dels municipis a banda i banda de la frontera administrativa, a excepció de nuclis com Seròs, Massalcoreig o la Granja d'Escarp, han experimentat, durant els últims quinze anys, un augment significatiu de la seva població, amb Fraga com a principal focus d'atracció; un focus que no projecte només la seva irradiació, com a capital de la comarca del Baix Cinca, cap a la franja aragonesa, sinó a tot el conjunt de l'àmbit que estudiem.

En segon lloc, també hi trobem conreus de secà com l'olivera i l'ametller, com també altres tipus de cultiu de regadiu com hortalisses i cotó. També s'hi desenvolupen altres activitats agràries, sobretot relacionades amb la ramaderia, el bestiar de llana, el sector porcí i boví —amb un considerable creixement a partir dels anys vuitanta i noranta, i amb Fraga com un dels principals productors de porcs del conjunt de la província d'Osca— i l'avicultura.

Figura 15. Superfície regada pel Canal d'Aragó i Catalunya.

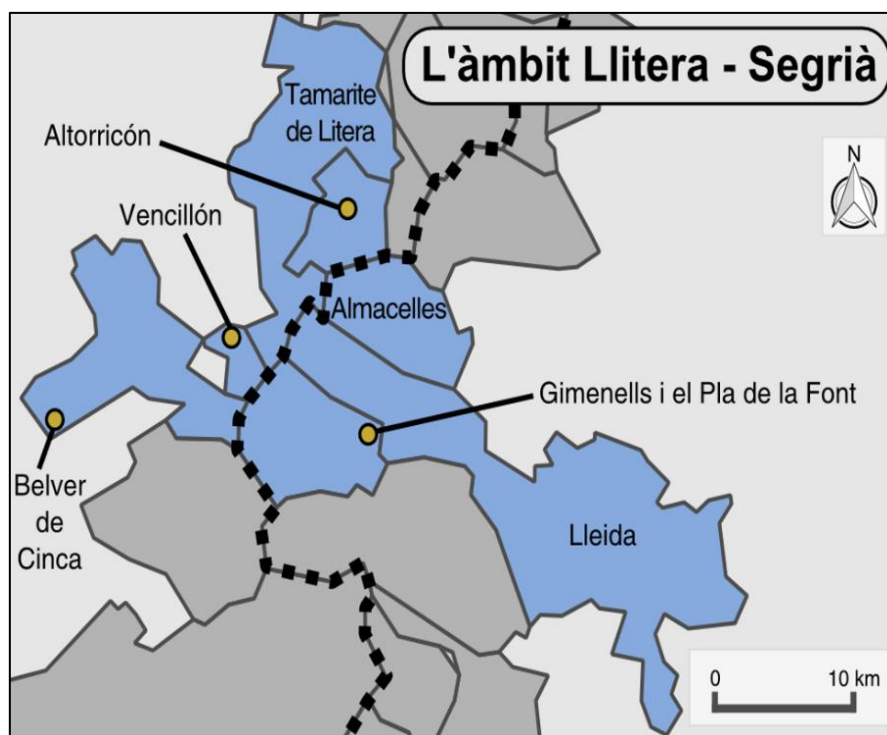
El canal d'Aragó i Catalunya és una obra hidràulica que recorre més de 130 km des del municipi aragonès d'Olvena, d'on recull l'aigua del riu Éssera, al pantà de Barasona, fins a la Granja d'Escarp, on desemboca directament al riu Segre, després d'irrigar les terres dels municipis com Montsó, Tamarit de Llitera, Lleida, Almacelles, Seròs, Massalcoreig, Soses i Aitona, entre d'altres. La superfície total de terres irrigades pel canal principal, el canal secundari —anomenat canal de Saidí— i per les seves sèquies és de 95.000 ha; una xifra que reflecteix l'enorme importància de la xarxa de distribució d'aigua d'aquest canal.

Una conseqüència, també, d'aquesta transformació històrica de les terres de secà a regadiu és la gran quantitat de cooperatives dedicades majoritàriament a la fruita a banda i banda de la frontera. Per tant, *terra de regadiu*, *producció de fruita* i *cooperativisme* són tres dels principals factors que defineixen amb precisió l'àmbit Baix Cinca-Baix Segre, i que incideixen enormement en el seu paisatge agrari.

Per últim, esmentar que municipis com Aitona han sabut aprofitar la qualitat dels seus paisatges amb arbres fruiters florits per a desenvolupar tota una sèrie d'activitats que tenen com a principal objectiu l'anomenat *turisme floral*. Activitats turístiques com "la ruta de l'arbre florit" o el projecte *Fruiturisme*, desenvolupat pel mateix Ajuntament d'Aitona, en són bons exemples.

4.2.6. L'ÀMBIT LLITERA-SEGRIÀ

Figura 16. Mapa de l'àmbit Llitera-Segrià.

Elaboració pròpia.

Ens trobem en un àmbit nou on, a excepció de Lleida i de Bellver de Cinca, els dos grans afluents de l'Ebre (Cinca i Segre) ja no són cabdals en l'estructura d'aquest territori. De fet, en aquesta zona el Cinca i el Segre ja no es troben tan propers l'un de l'altre. Dit això, coincidim amb el nom amb què l'Observatori del Paisatge ha decidit d'anomenar aquest indret: els regadius del Canal d'Aragó i de Catalunya.

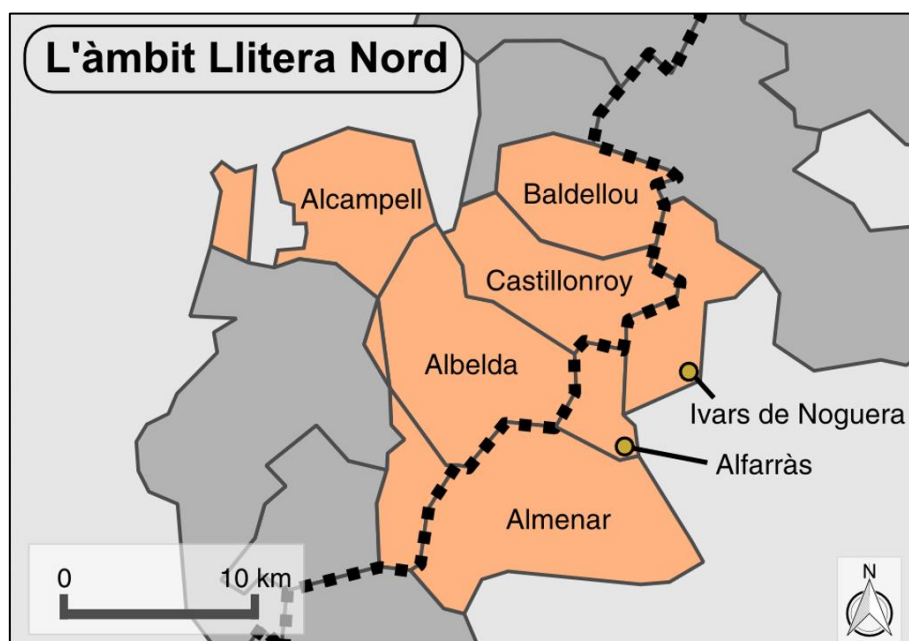
La Serra Llarga, que discorre aproximadament des de Balaguer fins a Montsó, marca l'inici d'un nou àmbit amb algunes característiques diferents: la Llitera Nord.

L'**economia** de l'àmbit Llitera-Segrià, sense considerar el potencial econòmic i l'especialització en el sector de serveis de la ciutat de Lleida, és paral·lela a la de l'àmbit anterior, Baix Segre-Baix Cinca. Parlem d'un territori que, paulatinament, ha anat incorporant el regadiu a la seva estructura agrària i l'ha convertit, finalment, en un dels seus principals motors econòmics. El canal d'Aragó-Catalunya, que descrivíem a la síntesi socioeconòmica de l'anterior àmbit, adopta un gran protagonisme en el sector que estudiem, ja que transcorre per municipis com Tamarit de Llitera i Almacelles, dels quals rega, mitjançant les sèquies, una bona part de les seves terres. La major part dels conreus són ferratgers (alfals) i cereals (blat, ordi, blat de moro i civada), que, conjuntament amb arbres fruiters (pomeres, pereres i préssecs), constitueixen els principals cultius de les terres de regadiu de l'àmbit. L'activitat agropecuària també és important, fins al punt que municipis com Tamarit de Llitera s'han convertit, conjuntament amb Fraga, en centres de producció porcina cabdals per a tota la província d'Osca. D'altra banda, Tamarit i Almacelles també presenten un sector industrial de certa importància, amb empreses d'origen local dels sectors de la construcció, l'agroalimentari i el metal·lúrgic.

Un dels trets distintius de l'àmbit és que una gran part dels municipis que l'integren són *pobles de colonització*. Tot i així, la "colonització" d'aquest municipis s'ha fet en moments i èpoques diferents. En els casos de Sucs i Raïmat —pertanyents al municipi de Lleida—, el nucli de Gimènells —pertanyent al municipi de Gimènells i el Pla de la Font— i el nucli de Vensilló, es tracta d'antics pobles que van ser abandonats arran dels estralls que ocasionaren els nombrosos conflictes bèl·lics del segle XVII —com ara la Guerra dels Segadors (1640). No és fins a finals dels anys trenta del segle XX que, amb l'objectiu de desenvolupar els plans autàrquics del franquisme, es crea l'Institut Nacional de Colonización (1939) i, mitjançant l'aprovació de la Ley de Colonización de Grandes Zonas (1939), es duu a terme la planificació i la urbanització de nous nuclis de població.

4.2.7. L'ÀMBIT LLITERA NORD

Figura 17. Mapa de l'àmbit Llitera Nord.

Elaboració pròpia.

Territorialment, aquest àmbit coincideix amb els primers contraforts subpirinencs (la Serra Llarga) i amb la vall de la Noguera Ribagorçana. Els set municipis que l'integren es troben al peu, ja sigui meridional o septentrional, d'aquesta serra que delimita de forma clara, i pel nord, la Depressió Central.

L'indret combina espais de secà i de regadiu. Les zones de regadiu es troben més a prop de l'àrea d'influència del Canal d'Aragó i Catalunya o també a les terrasses baixes de la Noguera Ribagorçana. Casos paradigmàtics són les poblacions d'Almenar i Alfarràs, que es troben a cavall d'aquestes dues realitats; d'una banda, a l'oest, trobem els extensos altiplans del Sas i de la Unilla, territori de secà i espai natural protegit per la Generalitat de Catalunya, i de l'altra, i a l'est, la Noguera Ribagorçana.

En l'aspecte **demogràfic**, els municipis aragonesos tendeixen, en els últims quinze anys, a seguir una evolució descendent de la seva població. En canvi, els municipis de la franja catalana de la frontera administrativa superen aquesta tendència, però amb un creixement poc destacable.

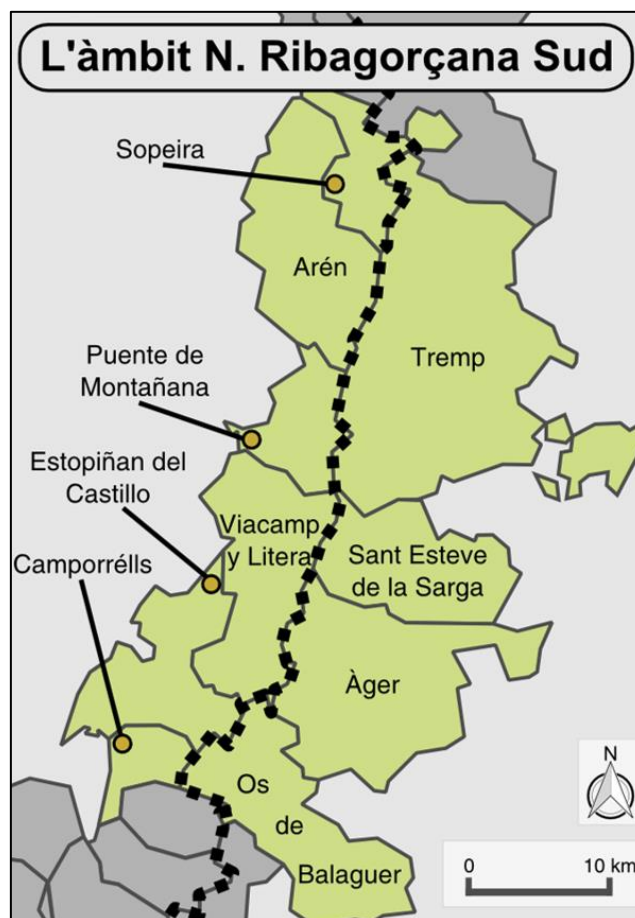
L'**economia** de l'àmbit Llitera Nord es basa en l'activitat agrícola, però de forma diversa. A diferència d'altres àmbits, on la majoria de municipis seguien, en conjunt, un mateix patró de desenvolupament i especialització en algun sector en concret, en el cas de la Llitera Nord ens trobem amb una situació que difereix entre la franja aragonesa i la catalana. El Campell, per exemple, presenta més de 4.000 ha conreades, la majoria de secà (olivera, vinya, ametller) o dedicades a pasturatges. En aquest cas, les terres de regadiu queden en un segon pla (cereals, alfals, blat de moro i arbre fruiters com presseguers i pereres). Un cas similar al del Campell, quant a distribució i pes econòmic de cada activitat agrícola, és Valldellou —que també presenta una important activitat ramadera— i Castillonroi —on el secà adopta una major magnitud respecte a les pastures i el regadiu i on, a més, el sector porcí hi té més importància que a la resta de municipis aragonesos. El municipi d'Albelda és, probablement, el que s'allunya més del patró aragonès en l'àmbit Llitera Nord, ja que presenta bàsicament un equilibri entre conreus de secà i de regadiu. Val a dir que, en aquest context, la majoria de municipis de la franja aragonesa també presenten importants terrenys forestals i finques comunals.

En el cas de la part catalana de Llitera Nord, l'estructura agrària canvia de patró: el regadiu s'imposa al conreu de secà, de forma molt clara, en el cas d'Alfarràs i Almenar —en el cas d'Ivars de Noguera hi trobem, com a Albelda, un cert equilibri entre secà i regadiu, per bé que hi ha una forta presència d'arbres fruiters. Gairebé la meitat de l'extensió del terme municipal d'Alfarràs és ocupada per terres de regadiu, i el préssec hi té molta anomenada. Cada any se celebra, durant la primera setmana d'octubre, la Fira del Préssec de Pinyana, amb l'objectiu de potenciar aquesta varietat, i també s'organitza una mostra de maquinària agrícola i diverses activitats lúdiques. L'anomenada Indicació Geogràfica Protegida (IGP) Préssec del Ribagorçana, no només inclou els agricultors d'Alfarràs, sinó bona part dels productors dels municipis que formen part de l'àmbit Llitera Nord: a la franja catalana, Ivars de Noguera i Almenar; a la franja aragonesa, Castillonroi i Albelda —municipis on, a pesar del que hem esmentat anteriorment sobre el protagonisme del secà, el préssec hi té una gran rellevància.

4.2.8. L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA SUD

Figura 18. Mapa de l'àmbit Noguera Ribagorçana Sud.

Elaboració pròpia.

L'àmbit que ens ocupa es troba configurat a l'entorn del riu Noguera Ribagorçana, un dels dos grans afluents del riu Segre. La vall i zona d'acció del riu és molt clara, si bé una part significativa dels termes municipals que s'inclouen a l'àmbit van bastant més enllà de la pròpia vall.

Parlem d'un territori complex. En primer lloc perquè és un espai prepirinenc on l'orografia sempre fa acte de presència. Potser l'element més característic és la serra del Montsec que, travessada perpendicularment per la Noguera Ribagorçana, configura un dels paisatges que més protagonisme està prenent en els darrers anys: el congost de Mont-rebei. Més al nord, una altra serra, la de Sant Gervàs, marca el final de la Terreta i l'entrada en un nou àmbit, la Noguera Ribagorçana Nord.

La construcció de pantans durant el *desarrollismo* ha implicat canvis traumàtics en el territori. Una conseqüència pot ser que s'han eixamplat les distàncies entre poblacions que anys enrere es trobaven força més a prop. Aquest fet és molt clar a la part de la vall que ocupen els embassaments de Canelles i de Santa Anna, que comencen a l'alçada de Mont-rebei i que es desenvolupen l'un a continuació de l'altre i sense solució de continuïtat. D'altra banda, al nord de Sopeira, el pantà d'Escales també ha ocasionat canvis profunds en el territori: d'aquest pantà arrenca l'anomenat canal de Sopeira al Pont de Montanyana, que durant més de vint quilòmetres discorre paral·lel al riu i afecta (mitjançant una captació a la sortida d'aigües de l'embassament de Sopeira) la major part de les seves aigües; de tal manera que, entre els dos pobles esmentats, el cabal lliure de la Noguera Ribagorçana queda reduït a un mínim testimonial.

A nivell **econòmic**, podem afirmar que, a grans trets, els municipis d'una banda i l'altra de la frontera es basen en l'activitat agrària i mantenen un cert equilibri entre els conreus de secà (ametllers, oliveres i vinya) i els de regadiu. A municipis com Àger, Areny, Sant Esteve de la Sarga, Pont de Montanyana i Viacamp i Lliterà la ramaderia ovina i bovina també forma part de la base econòmica del terme, i en el cas de Sopeira parlem de la principal activitat econòmica. Tot i així, alguns dels municipis d'aquest àmbit han anat obrint perspectives en altres sectors econòmics. Un dels casos més significatius, en aquest sentit, és el del Congost de Mont-rebei (Figura 19), que fins i tot ha ocasionat greus problemes de massificació turística, amb més de 2.000 visitants per dia. Una circumstància que ha provocat que s'hagin hagut de prendre mesures extraordinàries de control i seguretat¹⁶. En un altre sentit, Àger és actualment un referent turístic per a la pràctica del parapent i l'aladelta, que aprofiten l'alçada i el vent de la serra del Montsec per a dur-hi a terme campionats a nivell espanyol i europeu (Figura 19).

De caire més científic són les activitats d'observació que es duen a terme a Sant Esteve de la Sarga, on l'any 2008 s'hi inaugurà l'Observatori Astronòmic del Montsec, que pertany al Parc Astronòmic Montsec, i és un dels tres observatoris astronòmics més importants de Catalunya.

Figura 19. *Imatges superiors:* fotografies que mostren la massificació turística del congost de Mont-rebei. *Imatges inferiors:* paisatge de la serra del Montsec, dins el terme d'Àger, ocupat per una cinquantena d'aladetes.

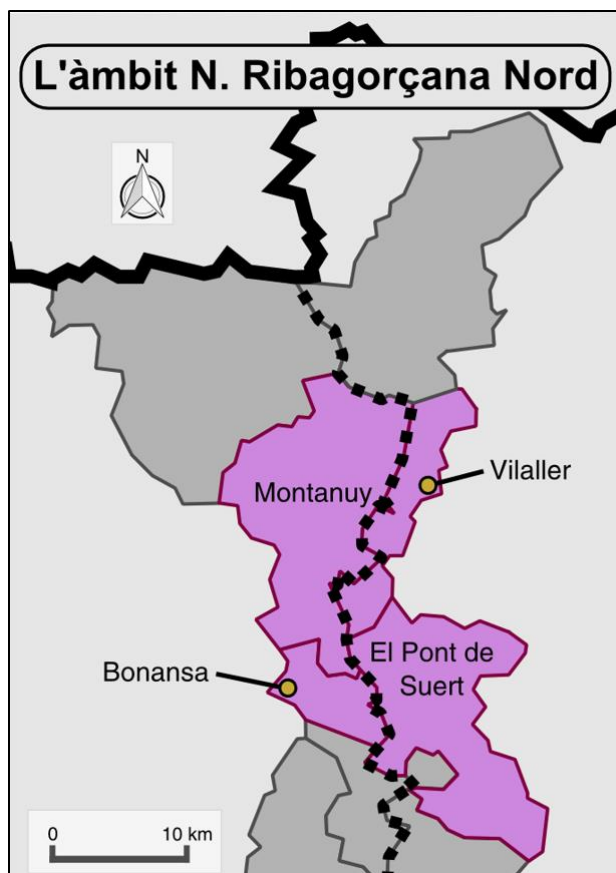

Fonts: Diari Segre (superior esquerra), Fundació Catalunya-La Pedrera (superior dreta) i Airtibune (inferior).

¹⁶ "La regulación para evitar la masificación de Mont-rebei, a partir de esta Semana Santa" [Enric Farnell], *Diari Segre*, 24/02/2017 [disponible a https://www.segre.com/es/noticias/comarcas/2017/02/24/la_regulacion_para_evitar_masificaciones_mont_rebei_partir_esta_semana_santa_12927_1091.html] (consultat el 13/07/2017)].

4.2.9. L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA NORD

Figura 20. Mapa de l'àmbit Noguera Ribagorçana Nord.

Elaboració pròpia.

Fem referència a un àmbit que podem qualificar de pròpiament pirinenc i d'alta muntanya. L'orografia hi és dominant i aquí l'erosió glaciària, fins a Vilaller, i fluvial, d'aquest poble en avall és el gran factor condicionant del poblament humà. Un poblament que, per regla general, sol localitzar-se als vessants de les muntanyes i als fons de les valls. L'àmbit inclou quatre municipis: Montanui, Vilaller, Bonansa i el Pont de Suert.

Sobre el mapa, l'estructura i la direcció de les valls tendeix a confluir, per l'acció del riu, a l'espai on trobem el nucli del Pont de Suert, que actua com a capital natural de tots els pobles de la zona.

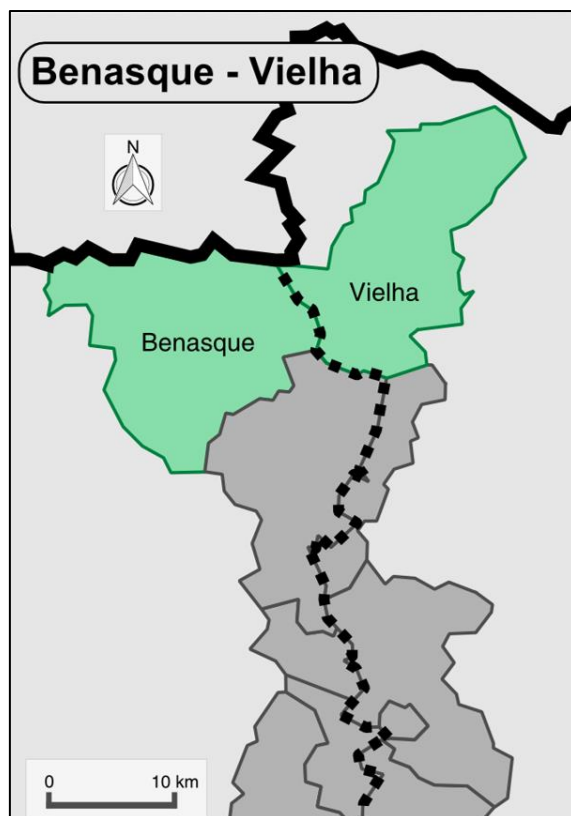
Dit això, el límit meridional del territori se situa a la Serra de Sant Gervàs, a l'alçada de Sopeira. Abans, però, hi trobem el pantà d'Escales, que dificulta l'establiment de noves poblacions en aquest sector i que fa que el poblament hi sigui mínim.

La base **econòmica** dels municipis que formen part de l'àmbit Noguera Ribagorçana Nord és complexa i diversa, si bé la majoria comparteixen el fet que presenten una activitat ramadera important —majoritàriament ovins i bovins, però també amb explotacions de porcí a Montanui. En casos com Vilaller i Bonansa, l'activitat ramadera pren protagonisme a l'agricultura de secà, i es converteix en una de les principals activitats econòmiques del municipi —de fet, en el cas de Vilaller el pes de l'agricultura ha estat, històricament, molt baix. La importància de l'activitat ramadera en aquest àmbit té molta relació amb l'existència de grans superfícies de prats i pastures a tots quatre municipis, on encara s'hi troben puntualment ramats que practiquen la transhumància.

Malauradament, en nombrosos casos els prats i les pastures estan retrocedint a favor del terreny forestal, precisament per un abandonament generalitzat d'aquestes pràctiques. En els converses informals que hem mantingut amb els alcaldes i secretaris d'aquest àmbit, aquest fet ha aparegut com una de les preocupacions importants a l'hora de gestionar el territori i el seu paisatge.

4.2.10. L'ÀMBIT BENASC-VIELHA

Figura 21. Mapa de l'àmbit Benasc-Vielha.

Elaboració pròpia.

A la part septentrional de l'àmbit Noguera Ribagorçana Nord trobem dos municipis que també són fronterers: Benasc i Vielha. Tots dos els trobem en valls oposades i sense comunicació entre elles. Els trobem força lluny de l'àrea d'influència d'aquest àmbit descrit i es troben separats pel Pirineu axial, la culminació dels Pirineus, amb pics que superen els 3.000 metres.

La base **econòmica** de tots dos municipis és, en qualsevol cas, notablement diferent. Vielha, cap de comarca de la Val d'Aran, ja no presenta una estructura econòmica basada en el sector primari com fa mig segle, on la producció de patates, blat i blat de moro era la seva principal activitat agrícola. A mesura que s'ha anat desenvolupant a la vall el turisme d'esquí, representat sobretot per les instal·lacions esportives de Vauquèira-Beret, Vielha s'ha anat convertint en un centre d'equipaments i serveis. De fet, Vielha no només ha desenvolupat el turisme d'esquí, sinó tots els que, d'una manera o altra, s'hi relacionen: el turisme cultural (rutes del romànic, gastronomia) i l'esportiu (esports d'alta muntanya, d'aventura, excursionisme). Benasc, en canvi, presenta en part una economia, encara avui, agrària. El conreu que hi predomina és el farratge, amb prats de sega, alfals i trèvol. Tot i així, la producció agrària de Benasc es troba totalment orientada cap a l'activitat ramadera, en la qual cal comptar-hi la transhumància, amb problemes similars als que descrivíem a la síntesi de l'àmbit anterior.

5. PROBLEMES A LA FRONTERA CATALANOVALENCIANOARAGONESA

La situació d'estar en un territori de frontera en el que, a més a més, cal sumar-hi el fet que també es tracta d'un **espai de perifèria**, lluny dels tres grans centres regionals autonòmics com Barcelona, València i Saragossa, fa que l'administració i la població hagi de fer front a una sèrie de problemes que potser en altres llocs no es donarien, o no serien tant habituals.

Tot seguit, doncs, farem un recull d'**alguns dels problemes** que sabem que afecten la gent d'aquesta frontera en particular. Es tracta d'informació que hem obtingut amb les entrevistes *focus group* que hem anat duent a terme. Part dels problemes tenen el seu origen en la falta de cooperació administrativa entre les CCAA, però, com es veurà, no tot es pot reduir a aquest fet. Hi ha problemes que semblen enquistats i que serà molt difícil que se solucionin. Altres són relativament fàcils de reparar.

La llista que tenim és molt extensa, però el nostre objectiu de cara a aquest apartat és seleccionar els problemes més destacats de cada àmbit fronterer. Els agruparem segons la temàtica.

5.1. PROBLEMES A L'ÀMBIT SÉNIA

A nivell sanitari:

En primer lloc, cal destacar la situació del municipi de la Pobla de Benifassà, que no disposa de cap centre d'assistència sanitària i ha d'acudir al CAP de la Sénia. En ser la Pobla un municipi valencià i la Sénia un municipi català i no haver-hi cap conveni entre CCAA ens trobem que és habitual que molts veïns tinguin casa o família a la Sénia i s'hi hagin d'empadronar.

D'altra banda, la manca de conveni sanitari entre CCAA fa que la majoria de veïns catalans no puguin fer servir l'hospital de Vinaròs, que es troba a pocs quilòmetres del límit administratiu i, en especial, del municipi d'Alcanar.

A tot això, els expedients mèdics entre els centres catalans i valencians no es comparteixen.

A nivell d'ocupació:

Es planteja la queixa que les oportunitats laborals són la meitat que les d'altres municipis, perquè no arriben les de la comunitat autònoma veïna. L'origen del problema és la manca de cooperació entre els dos serveis d'ocupació —el SOC, pel costat català, i el SERVEF, pel costat valencià. Aquesta és també una circumstància que esdevé inconvenient a l'hora de demanar subvencions, ja que malgrat que socialment el Sénia actuaria com un territori integrat, a nivell administratiu no ho és.

5.2. I 5.3. PROBLEMES A L'ÀMBIT ALGARS

A nivell de transport i infraestructures:

Especialment curiós el cas de la carretera d'accés a Lledó, que transcorre per dintre del terme municipal d'Horta de Sant Joan, i que es troba en condicions dolentes. Pel que sembla la solució arribarà properament. El problema ha estat que la carretera estava en terme d'Horta però la titularitat depenia de la Diputació de Terol. De fet, els alcaldes ja estaven d'acord a arreglar-la, però hi havia reticències per part de la Diputació, en ser un camí local que dona accés des de Catalunya a un municipi d'Aragó. La solució ha passat perquè la titularitat de la carretera passi a la Diputació de Tarragona.

A nivell de **medi ambient**:

Segurament el cas més paradigmàtic sigui el dels diferents nivells de protecció ambiental que hi ha en un mateix ecosistema com és el massís dels Ports. El cantó català és parc natural i el cantó aragonès és només reserva de caça. Tanmateix, les incongruències afecten totes dues CCAA. Així, per exemple, ens van comentar que una vegada es va tancar l'accés als Ports per Beseit (Aragó) per risc d'incendi i es va mantenir obert per Arnes (Catalunya).

En relació amb el problema anterior hi trobem els **bombers**. Quant a la prevenció d'incendis la coordinació és nul·la i seria molt necessària. A Aragó el centre de bombers està a Alcanyís —situat força més a l'interior de la província de Terol— i només quatre o cinc municipis tenen parcs de bombers voluntaris. A Catalunya el centre de bombers es troba molt més a prop (a Gandeses), de forma que poden arribar molt abans als focs.

A nivell de **denominacions d'origen**:

També sorprenent, ens trobem que a l'Algars hi ha dues denominacions d'origen diferents, la DO de la Terra Alta i la DO del Bajo Aragón. El producte és el mateix, però per un tema legislatiu hi ha dues DO diferents. Passa amb l'oli i amb el vi. Això també implica que els propietaris han de conèixer totes dues normatives i que, per exemple, quan un propietari català té vinya a Aragó, la producció s'ha de destinar a vins de taula, ja que no pot entrar per la DO. Pel que fa a l'oli, les oliveres de propietaris de Aragó en terres catalanes no poden tenir la DOP Aceite del Bajo Aragón.

5.4. PROBLEMES A L'ÀMBIT EBRE

A nivell **sanitari**:

La mosca negra és un problema greu. Sobretot afecta Riba-roja i a la Granja d'Escarp i Massalcoreig (dos municipis del següent àmbit). En el cas d'aquests dos últims, el motiu és que les fumigacions, sovint, només es duen a terme per un costat del riu, ja sigui l'aragonès o el català («Les mosques no n'entenen de límits, i si fumigues només una part, a la setmana següent l'altra ribera torna a estar afectada», ens comentaven). A Riba-roja el problema segurament radiqui en el fet que l'insecte es reproduïx i s'estableix en una zona propera regulada com a espai natural, i on per llei no s'hi poden dur a terme fumigacions.

A nivell de **pesca**:

Hi ha problemes sobre la regulació de la pesca. És difícil, també, desenvolupar l'activitat fluvial malgrat que es proposin inversions. En trobar-nos en un espai interfrontterer cal demanar un gran nombre de permisos, catalans i aragonesos, perquè sovint és difícil saber a quin cantó s'està desenvolupant l'activitat. A tot això, la normativa catalana sembla que preveu possibilitat d'una aplicació diferenciada per als municipis propers a la Franja.

A nivell de transport i infraestructures:

De tots, el municipi més afectat i amb més problemes de comunicació és Faió. La carretera A-1411 que comunica Mequinensa amb Maella —i d'ús habitual pels veïns de Faió— no es considera prioritària des dels centres de decisió d'Aragó i no s'arregla.

A això, cal afegir que es va proposar fer un pont de Faió cap a Almatret (Catalunya), però l'intent no va prosperar. Cal dir que abans de construir l'embassament totes dues poblacions estaven unides (hi havia un pas de barca). I, de fet, ara mateix, la part del terme municipal de Faió a l'altra banda del riu és majoritàriament de pagesos d'Almatret.

5.5. PROBLEMES A L'ÀMBIT BAIX CINCA-BAIX SEGRE

A nivell d'aigua:

Puntualment, hi ha problemes d'abocament d'aigües residuals al límit entre dos municipis.

Els municipis han de pagar dos cànon, a la Confederación Hidrográfica del Ebro (CHE) i a l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA). També, per dur a terme accions com per exemple netejar la llera del riu han de contactar amb totes dues entitats. Ens comenten que, especialment la CHE, és considerada pels pagesos de la zona com una institució lenta i ineficient.

A nivell d'urbanisme, empreses i medi ambient:

Per començar, hi ha la queixa que quan es fan modificacions en **matèria urbanística**, no s'avisava els municipis adjacents pertanyents a l'altra comunitat autònoma.

En relació amb la normativa urbanística, però no només amb ella, des de Catalunya es posa de manifest que algunes empreses marxen a Aragó perquè hi troben normatives més laxes. Una d'elles és la de tipus mediambiental.

5.6. PROBLEMES A L'ÀMBIT LLITERA-SEGRIÀ

A nivell de transport i infraestructures:

Volem donar a conèixer el cas de la carretera L-902, que connecta Almacelles i Alcaràs. Ens trobem davant el fet que està en perfecte estat durant els dos trams en què passa per Catalunya, però durant un petit tram per on passa pel terme d'Albelda (Aragó)—on rep el nom d'A-2219— l'asfalt es troba en molt mal estat. S'afirma que des de la Diputació General d'Aragó no s'ha volgut arreglar. La major part dels qui la fan servir són ciutadans de Catalunya que es mouen entre les dues poblacions indicades.

Figura 22. Carretera A-2219.

Fotografia pròpia (Data: 23/05/17).

A nivell de límits territorials:

Hi trobem els primers conflictes per límits municipals, entre Tamarit de Llitera (Aragó) i Almacelles (Catalunya), atès que no estan definits amb claredat per l'IGN. Sabem, també, que per aquest motiu els propietaris de la zona han de tributar dos cops.

5.7. PROBLEMES A L'ÀMBIT LLITERA NORD

A nivell de pesca:

Passa el mateix que trobàvem a l'àmbit Ebre. A cadascuna de les ribes i a cada part del pantà hi ha una normativa diferent.

A nivell d'urbanisme:

Ens comenten —un secretari municipal d'Aragó— que abans la gent tenia una perspectiva diferent del territori i que aquesta ha canviat amb l'enfortiment dels límits administratius autonòmics. A tot això, d'altra banda, parla de l'antiga existència d'un poblament dispers mitjançant *torres* (masies) que feia que l'actual frontera quedés difusa. Actualment, la normativa urbanística impedeix que les *torres* es puguin reformar o que se'n puguin construir de noves, de forma que el poblament dispers s'està acabant per moments.

5.8. PROBLEMES A L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA SUD

A nivell d'impacte dels embassaments:

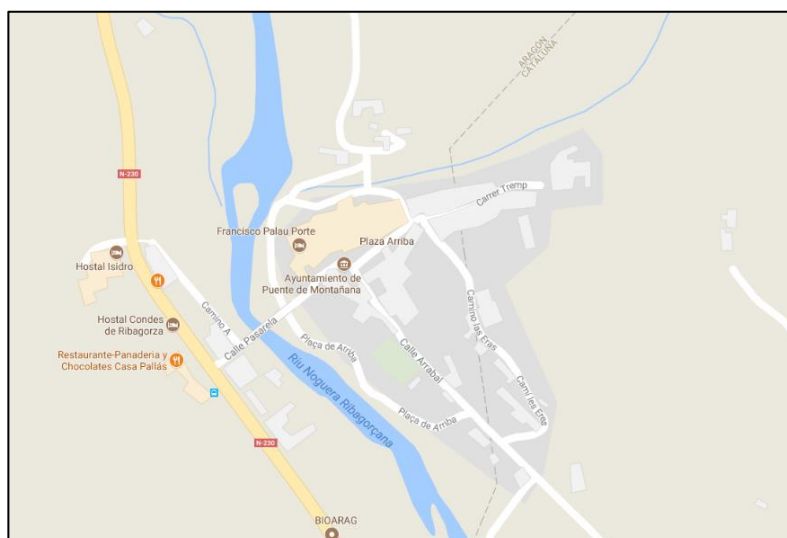
Les seves conseqüències encara perduren, així que bé podem considerar-lo un problema actual.

L'impacte de la construcció de grans embassaments —de sud a nord, Santa Anna, Canelles i Escalles— és present, sobretot, en l'autèntica frontera física que ha constituït, i que va determinar la incomunicació de pobles dels dos costats del riu que, fins llavors, havien tingut una gran relació com ara Viacamp, Àger, Os de Balaguer o Camporrells.

A nivell de límits territorials:

El cas més sorprenent i paradigmàtic d'aquest tipus de problema el trobem en aquest àmbit, més concretament a la partió entre els municipis de Pont de Montanyana i Tremp. El cas és que el nucli urbà de Pont de Montanyana queda literalment migpartit per la línia limítrof que separa el propi municipi del municipi de Tremp.

Figura 23. Límit autonòmic a Pont de Montanyana

Font: Google Maps.

Es tracta, doncs, d'un problema de disfuncionalitat territorial força greu, que s'arrossega des de fa molts anys —havent generat fins i tot un expedient administratiu de canvi de límits a l'administració autonòmica catalana, ja fa unes dècades, que no ha estat conclòs— i respecte al qual els mateixos cadastres (d'una part i de l'altra), a l'hora de definir amb precisió l'espai concret del problema, no es posen d'acord.

A la pràctica, l'argument de fons que s'hi sol donar és que hi ha “dèficits” en la cartografia cadastral. La solució és complicada, ja que la modificació de la línia divisòria no afecta només els dos municipis implicats, sinó que té una transcendència àmplia: el límit intermunicipal en qüestió és, alhora, límit interprovincial i límit interautonòmic. La resolució del conflicte hauria de passar per l'aprovació, en darrera instància, d'una llei orgànica de l'Estat (amb la qual cosa queda tancat el diganòstic del conflicte i evidenciada l'envergadura administrativa del problema).

I bé, algunes de les conseqüències de la situació actual són:

- En no estar clars els límits del terme municipal de Pont de Montanyana, aquest ajuntament no pot aprovar amb normalitat un Pla Urbanístic Municipal. Tampoc els veïns que tenen negocis a la N-230 poden fer-ne ampliacions.
- Alguns veïns de Pont de Montanyana tenen un problema quan els cal anar als registres de propietat, ja que en ocasions no saben si els correspon el de Barbastre o el de Tremp.
- Hi ha indefinició a l'hora de l'empadronament: si Tremp l'exigeix als veïns que reclama com a propis també els hauria de prestar serveis, que efectivament acaba prestant Pont de Montanyana.
- El dipòsit de gas liquat de Pont de Montanyana (i que abasta al conjunt del nucli) es troba, en realitat, dins la part que correspon al municipi de Tremp. En l'eventualitat d'algun problema relacionat amb aquest subministrament podria quedar en evidència l'envergadura de l'absurd administratiu actual.

5.9. PROBLEMES A L'ÀMBIT NOGUERA RIBAGORÇANA NORD¹⁷

A nivell de policia i bombers:

El traçat de la N-230 —que articula el territori tot discorrent de forma paral·lela al curs de la Noguera Ribagorçana—és un condicionant important en la intervenció dels corresponents efectius. O sigui, en funció del punt quilomètric (i del creuament constant de la frontera autonòmica) hauran d'intervenir uns o uns altres.

Sabem també que, en el cas dels bombers, sovint poden acudir més ràpid des del Pont de Suert que des d'Aragó —el parc de bombers està a Benavarri.

---

¹⁷ Recordem que no vam dur a terme cap reunió a l'últim àmbit, de nom Vielha-Benasc i que, per tant, no hi podem fer un inventari de problemes fronterers.

A nivell de límits administratius:

Els límits entre CCAA no estan ben definits al cadastre —problema que ja hem vist l'àmbit anterior. Com a conseqüència, el que aquí ens trobem és l'aparició de *calbes* —o sigui, de “zones de ningú”, cadastralment parlant— entre els municipis de Montanui i Vilaller. A la pràctica, això implica que hi hagi finques que no se sap ben bé a quin municipi pertanyen i que, en moltes ocasions, no es puguin arribar a escripturar.

6. IDENTITAT I PERSPECTIVA DE FRONTERA I PROPOSTES JURÍDIQUES PER UNA MILLOR GESTIÓ DEL FET FRONTERER

6.1. IDENTITAT I PERSPECTIVA DE FRONTERA

En general, el nostre estudi de la frontera, i en particular, el fet d'haver conversat amb interlocutors que hi viuen, també ens ha ajudat a formar-nos una opinió sobre quina és la forma com veuen i senten el seu territori. La intenció d'aquest breu apartat és donar a conèixer la interpretació que en fem.

Per començar, una característica compartida per part dels entrevistats ha estat la d'una **identitat local** molt forta. Amb això no volem dir que sigui quelcom que no es pugui trobar en altres llocs, els quals no són fronterers, però sí que n'és un tret distintiu. De fet, recuperem aquesta cita del segon apartat que reflecteix molt bé allò a què volem fer referència:

«Els pobladors de les dues bandes de la frontera —el que habitualment anomenem “zona fronterera”— comparteixen, sovint, un gran munt d'interessos, la qual cosa fa que, paradoxalment i en aparent contradicció amb el que acabem de dir fins ara, els lligams entre ells siguin sovint més intensos que no pas el que mantenen amb els seus respectius “nacionals”. Així, doncs, en molts casos i a aquest nivell estrictament local, la zona fronterera —no pas la frontera— hauria de ser considerada com una complexa construcció social, com un “lloc” ben especial, certament». (Andrew Kirby)

Aquesta identitat i estima pel seu entorn l'hem trobat en gran part dels alcaldes i regidors que hem entrevistat. Segurament aquest sigui el motiu pel qual, alguns d'ells, portin tants anys en el càrrec i dediquin tants esforços i temps a quelcom que no queda justificat per la remuneració que n'obtenen.

D'altra banda, això no treu que la majoria de gent tingui també un **sentiment regional** —sigui català, valencià o aragonès. No obstant, és un sentiment diferent al que acostumem a tenir els qui vivim i hem nascut en altres llocs no-fronterers. Per començar, es percep una llunyania molt important respecte als centres de decisió autonòmics, que són, sovint, els llocs on més es vol reafirmar aquest sentiment regional (o, en alguns casos, nacional). Així doncs, segurament, una persona de Barcelona i catalana trobarà més diferències amb una persona de Saragossa i aragonesa; cosa que no passarà a la frontera. Les diferències entre una persona d'Arnes i una persona de Calaceit són ben poques, malgrat que tant l'una com l'altra se senti, o es pugui sentir, catalana o aragonesa.

Tot plegat, tant aquesta **identitat local** com aquest **sentiment regional** distintiu els podem resumir amb dues aportacions de dos dels nostres entrevistats¹⁸. Primer, ens van dir: «Sempre m'he considerat una persona de frontera». I posteriorment, «Tenim una identitat de transició i això, sovint, no s'entén».

Tanmateix, aquesta percepció de llunyania que comentàvem es tradueix no només en la sensació de viure en un **entorn** perifèric, sinó que és **més que perifèric**. Una frase que hem sentit diferents cops és «som la perifèria de la perifèria». També, relacionat amb això, trobem aquests comentaris:

---

¹⁸ Vam quedar en què podríem publicar el què ens comentàvem, però, segons les circumstàncies, estalviaríem esmentar tant el lloc com la persona. Sempre es partia de la premissa que les reunions havien de ser tan fluides com fos possible, i que la gent s'hi expressés amb total llibertat.

«Al final els pobles de frontera som més espavilats perquè ens hem acostumat a no comptar amb les administracions superiors» o «El problema és que les lleis es fan a la Plaça Sant Jaume, i allà no coneixen la realitat de les zones de frontera».

Un altre dels aspectes que més ens ha sorprès és el que respon al següent patró. En primer lloc, a tots els indrets on hem estat es compleix que **a nivell social la frontera és molt permeable** i fins i tot deixa d'existir. Com ens han comentat: «La relació “real” de la gent existeix cada dia», o «la societat té clar que no hi ha diferències. Ens movem per aquesta zona com si fos només una».

Ara bé, tot canvia quan passem del pla estrictament social al pla administratiu o de governabilitat local. En aquest context ens trobem amb dues situacions: (1) **les zones amb poca població cooperen** moltíssim entre elles, (2) **a mesura que la població augmenta** i que els municipis poden fer-se càrrec de més equipaments i serveis, **la frontera es reafirma**.

Potser el cas on la cooperació entre municipis és més gran el trobem a l'àmbit Noguera Ribagorçana Nord, on, per exemple, el Pont de Suert actua com a capital funcional de tots els municipis tan catalans com aragonesos de la zona i on, a un altre nivell, també ho fa Areny amb els petits nuclis de població de més al sud. Al primer àmbit estudiat, el Sénia, també tenen clar que, **en funció de la grandària del municipi la cooperació és més gran o més petita**: «Alcanar i Vinaròs viuen d'esquena i no passa res; la Sénia i altres municipis més petits no poder fer-ho perquè es necessiten diàriament els uns als altres».

En qualsevol cas, hem de tenir clar que, **generalment**, amb la normalitat administrativa actual. Se'ns ha dit, en aquest sentit: «Els problemes ja no es busca solucionar-los amb els municipis veïns de l'altra comunitat autònoma, sinó amb els municipis de la teva mateixa administració».

Per últim, també ens hem adonat de la **importància del municipi** i del paper tan important que té en el territori. Els mateixos entrevistats ens ho comenten: «És demostrable que amb les competències municipals ens organitzem molt bé, i també que amb les que no depenen de nosaltres les solucions no arriben», o bé, «quan es tracta de col·laboració entre municipis a nivell local no hi ha problema; aquest el trobem a nivells de decisió superiors». El que està clar és que, “des de fora”, nosaltres ens hem adonat que la política a nivell local és molt diferent a la que té lloc a una altra escala. I és que hem tingut la sort de participar en reunions amb representants de partits polítics molt diferents¹⁹ i que, gairebé sempre, s'han mostrat propers i hi ha hagut molt bona entesa entre ells.

No volem acabar sense fer referència a un altre dels comentaris més habituals de la gent: «El riu uneix. No ens equivoquem». O bé: «Ens han partit per la vall. Els rius uneixen, no divideixen».

Per últim, dues imatges que, creiem, són reveladores d'aquesta perspectiva de frontera.

---

¹⁹ A les reunions han participat representants polítics dels següents partits polítics: PP, PSOE (PSC, PSPV i PSOE Aragón), Podemos, Ciutadans, CiU, ERC, PAR i partits municipals com Tots Som Caseres o Independents per Os de Balaguer.

Figura 24. Placa situada al mig d'un pont que connecta els municipis de la Sénia (Catalunya) i Rossell (País Valencià).

Fotografia pròpia (Data: 14/12/16)

Figura 25. Logotip i portada del diari Matarranya.

Font: lafranja.net

A la Figura 25 volem destacar, especialment, aquest enginy que han dut a terme per integrar la “ny” catalana i la “ñ” castellana amb una sola grafia. En fi, innovador i fronterer.

6.2. PROPOSTES JURÍDIQUES PER UNA MILLOR GESTIÓ DEL FET FRONTERER

6.2.1. EL RECONeixEMENT DELS MUNICIPIS DE FRONTERA

Dins el projecte, una de les propostes s'ha plantejat per millorar la situació interadministrativa dels municipis estudiats és la de proposar el reconeixement dels **municipis de frontera**.

Es tracta d'una proposta que podria tenir validesa com ja la tenen, per exemple, els municipis de muntanya i els municipis turístics. Considerant la situació de perifèria dels municipis fronterers, fóra bo contemplar algun tipus de facilitat fiscal o fins i tot de subvenció. No obstant, la proposta aniria, sobretot, encaminada a **proporcionar una major flexibilitat per als municipis a l'hora d'establir convenis amb «l'altra banda»**. Està clar, doncs, que hauria de ser una proposta que fos contemplada per les tres CCAA en qüestió.

Fins ara, tenim constància que existeixen alguns convenis entre municipis fronterers, ja sigui en matèria, sobretot, sanitària, però també, entre d'altres, educativa. No obstant, sabem que no és pas fàcil establir convenis perquè cadascuna de les CCAA només s'ha preocupat en fer les lleis a la seva manera, sense voluntat de comunicar-se amb les altres.

Un dels casos més paradigmàtics és el que trobem entre els municipis, d'Àger i Sant Esteve de la Sarga, pel costat català, i Viacamp i Lliterà, per l'aragonès. L'atractiu principal i compartit pels tres municipis és el congost de Mont-rebei. Des de fa no massa, la popularitat desbocada que ha adquirit l'indret necessita anar acompanyada d'algun tipus de regulació. Cal gestionar de forma conjunta l'entrada de visitants, ja que hi ha diversos accessos. En aquests moments s'està treballant per aconseguir-ho, però els impulsors es troben amb aquest problema de fons i compartit pels municipis de frontera que és la manca de flexibilitat administrativa que tenen pel fet de pertànyer a dues CCAA diferents.

Considerem, per tant, que el reconeixement dels municipis de frontera —amb tot un marc legal que caldria estudiar amb profunditat— seria de gran ajuda per la majoria dels municipis estudiats. Per la nostra experiència sabem que seria de gran ajuda pels ajuntaments, ja que facilitaria les relacions de tipus administratiu amb els veïns de l'altra comunitat autònoma. També permetria als propis municipis més flexibilitat a l'hora d'escollir amb qui els interessa més fer el conveni. Ara mateix, l'única alternativa és comptar amb el veí de la teva pròpia comunitat, perquè amb l'altra és molt difícil de formalitzar-ho legalment.

Des d'un altra punt de vista, més teòric, aquesta proposta també seria una manera de fer més «**permeable**» la frontera. A nivell social ho és, però també caldria que ho fos més a nivell administratiu. Finalment, destacar que a les diferents sessions que hem dut a terme tant amb secretaris municipals com amb alcaldes, ha estat una idea que ha tingut, en general, bona acollida.

6.2.2 PLANS TERRITORIALS TRANSFRONTERERS

Una segona proposta que vam plantejar-nos mentre cursàvem l'assignatura de Taller de Planificació Territorial és la creació de **plans territorials transfronterers**. És una mesura que té la seva lògica si entenem que el territori és continu i que hi ha zones les quals, malgrat pertanyin a CCAA diferents, actuen com una sola unitat paisatgística i caldria, per tant, gestionar-les de forma comuna.

D'entre tota la frontera estudiada, dos casos paradigmàtics poden ser el massís dels Ports al sud o la serra del Montsec, més cap al nord. En el primer cas ja s'ha comentat que hi ha tres regulacions ambientals diferents, una per cada comunitat autònoma. En el segon cas, el fet que no hi hagi una entitat que reguli de forma única tota aquesta serra que s'estén des de la província de Lleida fins a la d'Osca, fa que, per exemple —i com ja s'ha esmentat—, els municipis tinguin moltes dificultats per establir un conveni que reguli l'entrada de gent al Congost de Mont-rebei²⁰.

El cas és que el canvi de perspectiva i les oportunitats que podria generar la constitució de plans territorials transfronterers són moltes. Creiem que seria una manera de no tenir tant present la frontera administrativa i poder pensar més en clau social i territorial (o paisatgística). Un pla territorial també ha de considerar altres factors com la mobilitat, l'habitatge o el desenvolupament industrial del territori en el qual actua. Entenem que, si s'acabés duent a terme de la forma adequada seria una bona alternativa per **«trencar barreres i construir ponts»**.

Aprofitant que, en aquesta assignatura de Taller de Planificació Territorial, vam elaborar una proposta de pla territorial transfronterer centrant-nos en l'àmbit Sénia —el primer dels deu àmbits en què hem desglossat la frontera catalanovalencianoaragonesa—, inclourem a l'Annex algunes de les parts més rellevants amb la intenció de complementar i aportar una visió més detallada d'aquesta idea i proposta.

---

²⁰ El Congost de Mont-rebei és el nom que pren l'espai que ha configurat el pas del riu Noguera Ribagorçana en travessar la serra del Montsec.

7. CONCLUSIONS

Només començar aquest apartat que donarà per tancat el treball, a un **nivell general**, segurament el que més destacariem és que la frontera no s'ha d'entendre només com un límit, sinó que l'existència d'una continuïtat territorial fa que, en la majoria de casos, la frontera acabi convertint-se en tot un espai geogràfic. Serà molt difícil delimitar-lo amb exactitud, atès que hi ha molts factors que entren en joc, però quanta més sigui la informació de la qual disposem, majors seran les possibilitats d'èxit. Al nostre estudi hem adoptat un criteri administratiu —municipal— per delimitar la zona de frontera, però n'hi ha molts d'altres.

Les altes relacions socials són un gran indicador que els límits fronterers són més difusos, i per tant, que hi ha més «permeabilitat fronterera». En base el nostre estudi hem pogut determinar que hi ha zones on el vincle social és molt gran i d'altres on és pràcticament inexistent. Per àmbits, destacariem el fort veïnatge al Sénia, a l'Algars o a la Noguera Ribagorçana Nord que, curiosament, també es tradueix en una relació administrativa important. Hi ha àmbits on la relació social és prou forta, però aquesta no té una correspondència clara a nivell administratiu. Aquests són els casos dels àmbits més centrals: Baix Cinca-Baix Segre, Llitera-Segrià i Llitera Nord. Aquí, però, també caldria considerar que, majoritàriament, són municipis més grans i que, per la seva disponibilitat de serveis propis, no tenen tanta necessitat de cooperar. Per últim, també hi ha àmbits on aquestes relacions socials són mínimes i, tanmateix, això també s'acaba traduint a nivell administratiu. Aquest últim seria el cas dels municipis de l'àmbit Ebre i també d'alguns dels municipis de l'àmbit Noguera Ribagorçana Sud.

D'altra banda, que la frontera sigui com és depèn de dos factors: de la realitat natural i de la realitat antròpica. En primer lloc, la circumstància d'haver-hi més relacions socials entre uns municipis i menys entre uns altres depèn del propi territori. La presència de grans serres o massissos o d'un gran riu —com, en certa manera, l'Ebre—, les faran més difícils; en canvi, en un territori planer seran més fàcils. En segon lloc, però, hi apareixen les decisions que prenem els humans; que a l'àmbit Ebre hi hagi poc veïnatge interfronterer n'és una conseqüència, ja que s'hi van construir una sèrie d'em-bassaments—que van separar les poblacions a banda i banda del límit— i no es van acompanyar amb infraestructures de comunicació —per exemple, ponts— que ajudessin a mantenir-lo. Un altre exemple, diferent, però que, segons com, també el podem interpretar així, pot ser el de la relació entre Vielha i Benasc. En aquests moments és pràcticament nul·la, però se'ns acudeix posar sobre la taula una pregunta: i si en el seu moment s'hagués plantejat de construir un túnel que connectés la vall d'Aran amb la vall d'Éssera?

Aquests últims exemples ens permeten introduir un fet que també hem observat durant l'estudi, i és que la frontera —entesa com a espai i no només com a límit— és dinàmica. Cronològicament la frontera ha anat canviant al llarg de la història; i res no ens impedeix pensar que ho continuarà fent en el futur. La creació de les comunitats autònomes va fer que el que eren límits provincials passessin —alguns d'ells— a ser també límits autonòmics que acabaria gestionant un govern central autonòmic. A la pràctica i vist amb perspectiva, això va fer que aquests límits es reafirmessin i que també ho fes la frontera. Des d'aleshores, les decisions dels governs autonòmics, que compten amb competències com ordenació del territori, urbanisme o transport terrestre intracomunitari, entre d'altres, han estat especialment dirigides a «mirar cap endins», obviant que la cooperació amb les altres autonomies també és necessària.

Sens dubte, el grans perjudicats d'aquesta falta de cooperació intercomunitària són la gent que habita ens espais fronterers. Això fa que, **en particular**, ens trobem que la gent de l'àmbit Sénia tingui problemes per acudir a alguns centres sanitaris que els resultarien idonis per temes logístics, o que la gent de l'àmbit Ebre es trobi molt més afectada per la mosca negra per incongruències amb la fumigació, o que en àmbits com l'Algars o la Noguera Ribagorçana Nord la coordinació entre les dues policies —guàrdia civil i mossos d'esquadra— i els dos centres de bombers pugui ser encara millor; tot això, entre d'altres problemes que ja s'han esmentat en el seu corresponent apartat.

Des d'un altre punt de vista, això també ens permet entendre aquest sentiment de llunyania de la gent respecte a les administracions centrals autonòmiques, i que és compartit tant per catalans com per valencians com per aragonesos; dit d'una altra manera, aquesta sensació de viure «a la perifèria de la perifèria». Tanmateix, això reafirma i reforça una identitat local que, per regla general, és forta (o, fins i tot, en determinats llocs, molt forta). De fet, aquesta circumstància també s'acaba reflectint a nivell administratiu; i és que també hem observat que la confiança cap a les administracions locals és molt alta. El cas és que hem entès que tenen un paper clau en la nostra àrea d'estudi i que, sovint, acaben resolent problemes —de forma més aviat informal— que no els pertoquen (però que, d'una altra manera, quedarien per solucionar).

Dit això, nosaltres no critiquem la descentralització autonòmica, ja que ha aportat moltíssimes coses positives; tanmateix, entenem que aquesta descentralització no ha anat acompanyada de mecanismes de cooperació interautonòmica suficients. Al final, això és quelcom que ningú es planteja vivint segons quins llocs de Catalunya, Aragó o el País Valencià. Però que s'entén bé quan es trepitja el territori i, sobretot, quan s'interactua amb la gent perquè expliqui els seus problemes.

Fent autocrítica, la manca de cooperació també ens acaba afectant a tots. En primer lloc, perquè és legítim que tothom tingui les mateixes oportunitats independentment del territori autonòmic on creixi i visqui; o si més no, fer el possible perquè així sigui. En segon lloc, perquè això deriva en un desaprofitement de serveis i d'equipaments públics: «Per què tenir dos hospitals propers si amb un és suficient per dos o més territoris? Per què no pensar més enllà de la frontera i concebre-la més aviat com un recurs, com una oportunitat per compartir despeses amb el veí?», tal i com comenten Oliveras González i Trillo Santamaría. I en tercer lloc, perquè, en un moment donat, tots som turistes i ens podem trobar afectats per problemes —especialment sanitaris— que tinguin el seu origen en aquesta falta de cooperació.

En definitiva, cal crear forces centrífugues, és a dir, «construir ponts» a les zones frontereres. Cal, també, fer un exercici d'empatia i reconèixer que **la realitat fronterera és diferent, és complexa i és ambivalent**. Entenem que una forma adient de fer-ho seria reconeixent els municipis de frontera; d'una banda, per la major flexibilitat jurídica que aportaria als municipis —per exemple, a l'hora d'establir convenis amb municipis d'una altra comunitat—; però, d'altra banda, seria una manera de situar sobre el mapa i de fer evident de cara als qui prenen decisions, que els municipis i la gent de frontera també compten. Un paper diferent, però de perfil clarament integrador també seria la constitució de plans territorials transfronterers. I és que, entre d'altres, aquest mecanisme permetria crear realitats compartides i reconegudes jurídicament en territoris, paisatges o ecosistemes unitaris que es troben dividits entre dues o més comunitats autònomes. Acabem fent èmfasi en la importància de canviar de paradigmes si aquests són dolents; i el primer que hauríem de fer és entendre —per la transcendència històrica que ha tingut en la nostra àrea d'estudi— que, com afirma Ferran Soldevila: «**Els rius, que rarament constitueixen veritables fronteres geogràfiques, aquí han estat més aviat nexes d'unió**».

8. BIBLIOGRAFIA

- ALMUNI BALADA, V. (2006). *El riu de la Sénia, factor de desenvolupament industrial*. Lo Senenc: memòria, natura i llengua, (3), p. 22-36.
- ALMUNI BALADA, V. & VILLALBÍ PRADES, M. (2003). *Molins, tallers i fàbriques a La Sénia*. La Sénia: Centre d'Estudis Senencs.
- ALMUNI BALADA, V. & GRAU VERGE, F. (coords.) (2012). *El riu Sénia. Activitats humanes i transformació del paisatge*. Benicarló: Onada Edicions.
- BURGUEÑO, J. (2001). *Geografía y administración: proyectar territorios en el siglo XXI*. Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles, 2001, núm. 32, p. 191-207.
- BURGUEÑO, J. & GUERRERO, M. (2014) *El mapa municipal de España. Una caracterización geográfica*. Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles, 2014, N° 64, p. 11-36.
- BURRIEL DE ORUETA, E. L. (2009). *La planificación territorial en la Comunidad Valenciana (1986-2009)*. Scripta Nova < <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-306.htm> >
- CARBÓ, S. & LLOMBART, M. T. (2003). *Breus pinzellades històriques d'Orta de Sant Joan*. Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta, (38), 4-5.
- COTE, M. [dir.], PALÀ, M. [coo.], PUIG, R. [coo.] (2007). *Fronteres*. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), Diputació de Barcelona. Àrea de Presidència. Direcció de Comunicació.
- ESTEBAN MARTÍNEZ, C. (2003). *El olivar de la comarca del Matarraña*, en Ona González, J. L. (coord.) *Comarca del Matarraña*. Zaragoza: Diputación General de Aragón, Departamento de Presidencia y Relaciones Institucionales, 289-293.
- HEREDIA SERRA, M. (2013). *Toponímia de la vall del riu Sénia: del Molí Hospital fins al seu naixement*. Lo Senenc: memòria, natura i llengua, (10).
- GRACIA, M. A. (2014). *El porcino intensivo en la cuenca del Matarraña. Situación socioeconómica y ambiental*. Programa de Cooperación Territorial del Espacio del Suroeste Europeo.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2008). *Pla director Territorial de l'Alt Penedès*.
- LLOPART, X. (Dir.) *La Sénia, el paradís perdut* (documental). Televisió de Catalunya.
< <http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/sense-ficcio/doc-la-senia-20122016/video/5637625/> >
- NEWMAN, D. (2003) *Boundaries, in A Companion to Political Geography* (eds J. Agnew, K. Mitchell and G. Toal), Blackwell Publishing Ltd, Malden, MA, USA. doi: 10.1002/9780470998946.ch9
- NOGUÉ, J. (1997) *Les Fronteres i el nacionalisme*. A l'entorn de la frontera. Barcelona (ESP): Oikos-Tau.
- NOGUÉ, J. & VICENTE, J. (2001). *Geopolítica, Identidad y Globalización*. Barcelona, Ed. Ariel.
- OBSERVATORI DEL PAISATGE (2009). *Catàleg de Paisatge de les Terres de l'Ebre*.

- OLIVÁN DEL CACHO, J. (1995). *Aspectes jurídico-administratius dels incendis forestals. Especial referencia a la Comunitat Autònoma de Catalunya*. Revista catalana de dret públic.
- OLIVERAS GONZÁLEZ, X. & TRILLO SANTAMARÍA, J. M. (2014). *Fronteras en el contexto español. ¿Barreras o puentes para la cooperación sanitaria?* Documents d'Anàlisi Geogràfica 2014. vol.60/1. Pàgs: 135-159
- OLIVERAS SAMITIER, J. (1997). *Els límits municipals com a frontera*, en A l'entorn de la frontera (Domingo, J. y Mallart, L. (Coord.). Vilassar de Mar. Oikos-Tau, p. 53-70
- QUEROL PUIG, E. (2004). *Usos i representacions de la llengua a les dues ribes del Sénia*, en Beceroles. Núm. 1, p. 111-138.
- SAMPEDRO, J.L. (1991). *Desde la frontera*. Madrid: Real Academia Española.
- SANCHO REINOSO, A. (2016). *Capítol 7: La Terreta cruïlla de territoris. Un assaig crític en clau de prognosi*.
- SANCHO REINOSO, A. & TORT I DONADA, J. (2012). *Dinàmiques Transfrontereres i protecció d'espais en territoris de muntanya desestructurats. La Terreta (Ribagorça) com a cas d'estudi.* Treballs de la Societat Catalana de Geografia.
- RUIZ-CASTILLO, B. (2008). *Las denominaciones de origen protegidas y el aceite de oliva en España*. Distribución y Consumo, (102), 57-68.
- SOLDEVILA, F. (1958) *El territori i la seva delimitació històrica*, a Lluís Solé i Sabarís (dir.), Geografia de Catalunya, vol. 1, Barcelona, Aedos.
- TAYLOR. P. i FLINT, C. (2002), *Geografía Política: Economía Mundo, Estado-nación y localidad*. 2ª Edición. Madrid, Ed. Trama.
- TAYLOR HANSEN, L. D. (2007). *El concepto histórico de la frontera*, en Antropología de las fronteras. Alteridad, historia e identidad más allá de la línea. 231-61.
- TORT I DONADA, J. (1999). *La divisió municipal a Catalunya: notes a propòsit de la seva evolució recent* dins Professor Joan Vilà Valentí: el seu mestratge en la geografia universitària.
- TORT I DONADA, J. (2008). *Interrogants sobre l'organització territorial*, dins L'organització del territori: un repte per al segle XXI?
- TORT I DONADA, J. (2009). *Una visió geogràfica de les terres de Ponent a través de la toponímia*. Societat d'Onomàstica: Butlletí interior, número 115, p. 7-254.
- VILA, P (1937). *Història de les divisions territorials a Catalunya*, dins La Divisió Territorial de Catalunya, Barcelona, ed. Curial, 1979, p. 25-63.
- VILA, P. (1933-37). *La divisió territorial de Catalunya de 1936*, dins La Divisió Territorial de Catalunya, Barcelona, ed. Curial, 1979, p. 121-197.
- VILAR, P. (1962). *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. I "El Medi natural". Barcelona: Edicions 62, 1964 (Estudis i Documents, 1)

EL PLA DIRECTOR TERRITORIAL TRANSFRONTERER DEL SÉNIA (PDTTS)

UNA APROXIMACIÓ GENERAL AL CAS, I UNA PROPOSTA D'ACTUACIÓ

ÍNDEX²¹

1. INTRODUCCIÓ

1.1. QUÈ ÉS UN PLA DIRECTOR TERRITORIAL?

1.1.1. EL PLANS DIRECTORS TERRITORIALS A CATALUNYA

1.2. UN PLA TERRITORIAL TRANSFRONTERER

1.3. ALGUNS ASPECTES GENERALS

2. OBJECTIUS I METODOLOGIA I MARC LEGAL

2.1. OBJECTIUS I METODOLOGIA

2.2. MARC LEGAL

3. EL PAPER DEL TERRITORI SÉNIA (EN RELACIÓ AMB)

3.1. LA COMARCA DEL MONTSIÀ

3.2. EL CONJUNT DE LES TERRES DE L'EBRE

3.3. ALTRES CIUTATS

3.4. CATALUNYA, EL PAÍS VALENCIÀ I ARAGÓ

4. PROPÒSITS GENERALS – MODEL TERRITORIAL

4.1. ESPAIS OBERTS

4.1.1. QUÈ CAL PRESERVAR? ALGUNS DEL PRINCIPALS VALORS EN EL PAISATGE EN EL PDTTS

4.1.2. QUÈ CAL CONÈIXER? LA DINÀMICA ACTUAL DEL PAISATGE

4.1.3. QUÈ CAL RECORDAR? RISCOS NATURALS

4.2. INFRAESTRUCTURES DE COMUNICACIÓ

4.3. ASSENTAMENTS

4.3.1. PER QUÈ ÉS IMPORTANT IDENTIFICAR I REGULAR ELS SISTEMES D'ASSENTAMENTS?

5. POBLACIÓ, POBLAMENT I DESPOBLAMENT, I ENVELLIMENT AL PDTTS

5.1. POBLACIÓ I POBLAMENT

5.2. PODEM PARLAR DE DESPOBLAMENT?

5.3. UN CREIXEMENT TOTAL NEGATIU I L'ENVELLIMENT DE LA POBLACIÓ

---

²¹ S'hi destaquen amb negreta les parts que hem inclòs en el present annex.

6. EL SISTEMA D'ASSENTAMENTS

6.1. UN ESTUDI MUNICIPAL

6.2. DEFININT EL SISTEMA D'ASSENTAMENTS

7. LA NECESSITAT D'UNA GESTIÓ UNITÀRIA: DOS EXEMPLES CLARS

8. EN RESUM: PRINCIPALS ÀMBITS DE PLANIFICACIÓ I COOPERACIÓ EN EL PDTTS

8.1. PROPOSTES DE PLANIFICACIÓ INTERCOMUNITÀRIA

8.2. PROPOSTES DE COOPERACIÓ INTERCOMUNITÀRIA

9. BIBLIOGRAFIA

-----

1. INTRODUCCIÓ

1.1. QUÈ ÉS UN PLA DIRECTOR TERRITORIAL?

Un pla director és un document oficial en el que s'introdueixen un sèrie d'intencions de futur, normalment a llarg termini. Generalment es parla d'un període no inferior a cinc anys.

Dit això, compta amb unes característiques particulars entre les quals destaquen que és de tipus qualitatiu (és a dir, no és quantitatiu), és objectiu (o s'intenta que ho sigui en la millor mesura possible) i és atemporal. En aquest últim cas perquè, independentment de la duració final del pla, no s'estableixen intervals de temps que regeixin les prioritats a dur a terme dia a dia.

1.1.1. EL PLANS DIRECTORS TERRITORIALS A CATALUNYA

A Catalunya els plans directors territorials —a partir d'ara sempre PDT— han estat creats per la **Llei 31/2002**, de 30 de desembre, de mesures fiscals i administratives. El seu àmbit territorial és inferior als plans territorials parcials (PTP).

L'Article 86 de la **Llei 23/1983**, del 21 de novembre, de política territorial ens en dona més detalls:

S'afegeix un capítol IV bis a la Llei 23/1983, amb el text següent:

Capítol IV bis. Els plans directors territorials

Article 19 bis

- 1) Els plans directors territorials concreten les directrius generals del planejament contingudes en el Pla territorial general de Catalunya o en els plans territorials parcials en les àrees i per als aspectes sobre els quals incideixen.
- 2) L'àmbit territorial dels plans directors territorials ha d'ésser inferior als àmbits de planificació establerts per la Llei 1/1995, del 16 de març, per la qual s'aprova el Pla territorial general de Catalunya, d'acord amb el text establert per la Llei 24/2001, del 31 de desembre, de reconeixement de l'Alt Pirineu i Aran com a àrea funcional de planificació, mitjançant la modificació de l'article 2 de la Llei 1/1995, per la qual s'aprova el Pla territorial general de Catalunya, i, com a mínim, ha de tenir caràcter supramunicipal. L'àmbit territorial pot comprendre, així mateix, municipis pertanyents a diferents àmbits de planificació.
- 3) Els plans directors territorials s'han d'adaptar al Pla territorial general de Catalunya i als plans territorials parcials.
- 4) Els plans d'ordenació urbanística han d'ésser coherents amb les determinacions dels plans directors territorials.

Article 19 ter

- 1) El contingut dels plans directors territorials ha de desenvolupar, com a mínim, una de les determinacions contingudes en l'article 13.1 d'aquesta Llei.
- 2) Les determinacions dels plans directors territorials s'han de concretar en els documents següents:
  - a. Els estudis i els plànols d'informació.
  - b. La memòria explicativa del pla.
  - c. Els plànols d'ordenació i, eventualment, les normes.

Article 19 quater

- 1) L'acord de formulació dels plans directors territorials ha d'ésser adoptat pel conseller o consellera de Política Territorial i Obres Públiques, amb l'informe previ de la Comissió de Coordinació de Política Territorial, i ha de determinar, com a mínim, l'àmbit territorial, els aspectes que ha de desenvolupar i la unitat orgànica responsable de la seva tramitació.
- 2) En l'elaboració dels plans directors territorials s'ha de garantir la participació de totes les institucions públiques afectades.
- 3) L'aprovació inicial i provisional dels plans directors territorials correspon al conseller o consellera de Política Territorial i Obres Públiques, i l'aprovació definitiva, al Govern.
- 4) Els plans directors territorials, un cop aprovats inicialment, s'han de sotmetre a informació pública.

1.2. UN PLA TERRITORIAL TRANSFRONTERER

El **Pla Director Territorial Transfronterer del Sénia (PDTTS)** es presenta com una proposta amb sentit. En cas d'èxit, seria un cas molt particular ja que, per ara, Catalunya no compta amb cap pla director que vetlli més enllà de les fronteres comunitàries. Agruparia doncs, també, una sèrie de municipis del País Valencià (o Comunitat Valenciana).

1.3. ALGUNS ASPECTES GENERALS

Es contemplaria en el marc del **Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre**, en el cas català.

L'espai Sénia o **territori Sénia** inclou una sèrie de municipis i nuclis de població que es troben **a banda i banda d'aquest riu** que va ser escollit com a límit entre Catalunya i el País Valencià.

Sovint, fruit d'una herència que s'hauria de posar en dubte, es prenen els rius com a límit entre dos territoris; com l'element que justifica la frontera. Sembla, doncs, que els rius sempre puguin actuar com a *frontera natural*. El cas és que, per exemple a l'Imperi romà, dos rius com el Danubi i el Rin sí que podien actuar com a frontera. Molt amples i cabalosos, la comunicació a banda i banda era difícil; ben coneguda és la història del pont de Trajà dissenyat per Apol·lodor de Damasc, que va permetre connectar de forma contínua els territoris la Dacia. Però, situem-nos, el riu Sénia no té res a veure amb cap d'aquests dos rius centreeuropeus, tampoc amb cap dels grans rius mediterranis com el Roine o l'Ebre. El riu Sénia és un petit riu mediterrani, amb poc cabal, sec durant part de l'any i especialment durant l'estiu. I el més important, és un riu que no actua com a frontera i que ha permès, amb la construcció de nombrosos ponts des de temps immemorials, la sempre relació de les gents del territori.

La seva situació —del riu Sénia— dins la pròpia comarca del Montsià és un altre fet particular. Es troba al límit sud i força lluny de l'element més característic i estructurador d'aquesta zona: el riu Ebre. Així doncs, els nuclis de població del Sénia es troben en un entorn que des de l'escala local és particular i diferent. Parlem de la **subcomarca d'Ulldecona**. Si bé aquesta és una denominació més aviat històrica, fent incís del paper de capital que en certa

manera havia desenvolupat el nucli, si que el podem considerar com el més important dels municipis catalans que configuren aquest espai Sénia. I no tant per la població —força similar a la de la Sénia i inferior a la d'Alcanar—, sinó per altres intangibles com el seu poder econòmic que, per exemple, li van permetre ser el principal finançador de l'únic pantà de la conca del Sénia. Pantà que porta el seu nom, malgrat que no es troba dins del seu terme municipal.

En l'actualitat es podria dir que la capital econòmica i funcional més important de la zona és **Vinaròs**, del País Valencià. El municipi i nucli de població costaner ha experimentat des dels anys seixanta una explosió demo-gràfica que el situa prop dels 30.000 habitants. Això, sumat a la construcció d'importants equipaments com un hospital o la també implantació de centres comercials d'influència supramunicipal, fa que sigui el gran centre econòmic d'aquest territori.

En qualsevol cas, i més enllà que cap altre, el fet que justifica de primera mà l'existència d'un territori inter-comunitari particular com el del Sénia és la creació de la **Mancomunitat Taula del Sénia** l'any 2006.

2. OBJECTIUS I METODOLOGIA I MARC LEGAL

2.1. OBJECTIUS I METODOLOGIA

Els **objectius** passen, en primer lloc, per estructurar el territori Sénia d'acord amb la lògica territorial.

Serà una lògica territorial diferent, progressista, dit d'una altra manera, transfronterera. En un segon terme es vol fer una radiografia força detallada d'aquesta realitat transfronterera de l'espai Sénia i que, d'alguna manera, ja s'ha pogut veure que és una realitat des de l'any 2006, amb la creació de la Mancomunitat Taula del Sénia.

No obstant, i també és oportú deixar-ho clar, el Pla Director a desenvolupar no inclou tota la Mancomunitat del Sénia si no només una part. Aquesta serà compresa per només municipis de Catalunya i el País Valencià, no de l'Aragó. Amb més detall, podem dir que es tracta dels municipis compresos entre la costa i el massís dels Ports. Col·loquialment, i sent clars, diríem "dels municipis que fan vida a la plana", amb alguna petita excepció que posteriorment explicarem.

1	Benicarló	2	Vinaròs	3	Alcanar
4	Sant Carles de la Ràpita	5	Freginals	6	Santa Bàrbara
7	La Galera	8	Godall	9	Ulldecona
10	Sant Jordi	11	Càlig	12	Cervera del Maestre
13	La Jana	14	Traiguera	15	Sant Rafel del Riu
16	Canet Lo Roig	17	Rossell	18	La Sénia
19	Mas de Barberans	20	Beseit	21	Vall-de-roures
22	La Pobla de Benifassà	23	Pena-roja	24	Herbers
25	Castell de Cabres	26	Vallibona	27	Morella

Figura 26. Els municipis de la Taula del Sénia.

Elaboració pròpia.

La **metodologia** emprada consta de dues parts. D'una banda d'un estudi bibliogràfic d'aquest espai que hem definit com a Territori Sénia i, d'altra banda, d'un estudi de treball de camp realitzat durant dos dies puntuals: el 14 de desembre de 2016 i el 6 de febrer de 2017.

Tota la bibliografia quedarà recollida al final de l'informe. Durant aquestes visites al propi territori també es va aprofitar per fer una sèrie de fotografies algunes de les quals es mostraran més endavant.

2.2. MARC LEGAL

Els **PDT** segons el Departament de Territori i Sostenibilitat de la **Generalitat de Catalunya** (↓):

Els plans directors territorials (PDT) han estat creats per la Llei 31/2002, de 30 de desembre, de mesures fiscals i administratives (article 86), que modifica la Llei 23/1983, de 21 de novembre, de política territorial (DOGC núm. 3791)

Els **PDT s'han d'adaptar al Pla territorial general de Catalunya i als plans territorials parcials**, així com als criteris de planejament territorial, concretant els seus principis i directrius en les àrees i per als aspectes sobre els quals incideixen.

L'àmbit territorial dels plans directors territorials ha d'ésser inferior als àmbits de planificació dels plans territorials parcials i, com a mínim, ha de tenir caràcter supramunicipal. L'àmbit territorial dels PDT pot comprendre, així mateix, municipis pertanyents a diferents àmbits funcionals territorials. Els plans d'ordenació urbanística han d'ésser coherents amb les determinacions dels plans directors territorials.

Projecte de **Llei de Mancomunitats** de la **Comunitat Valenciana**, de maig del 2017 (↓):

RÈGIM JURÍDIC GENERAL – Article 4. Prerogatives, competències i potestats de les mancomunitats

Les mancomunitats de la Comunitat Valenciana, de conformitat amb les determinacions contingudes en els seus estatuts i amb el que estableix la legislació en matèria de règim local, podran assumir, per al compliment dels seus fins, les següents potestats i prerogatives:

[...].

c) La potestat de programació o planificació.

[...].

La pregunta és, doncs, serà possible posar en marxa un Pla Director Territorial Transfronterer (PDTT)?

La veritat és que no ho sabem. No podem donar una resposta concreta. Creiem que sí —i seria perfectament lògic que es pogués—, però caldria mirar-ho amb profunditat. Al ser un cas completament nou s'hauria d'estudiar des de zero. La figura del Pla Director Territorial és, tanmateix, molt nova i fins ara només hi ha dos exemples: el de l'Empordà i el de l'Alt Penedès.

Fent ús de les lleis recollides amb anterioritat, **compleix:**

CAS CATALÀ

- Seria un Pla Director Territorial que es trobaria dins d'un Pla Territorial Parcial.
- Es tracta d'un àmbit de planificació inferior al Pla Territorial Parcial, però té caràcter supramunicipal (com a mínim agrupa tres municipis del Montsià: Alcanar, Ulldecona i la Sénia).
- Comprèn municipis pertanyents a diferents àmbits funcionals territorials. Això, és clar, si considerem com a tals els municipis valencians.

CAS VALENCIÀ

- La planificació territorial no consta de la complexitat catalana, prenem com a referència la nova Llei de Mancomunitats aprovada recentment en la qual s'indica que una comunitat té potestat de programació i de planificació.

No obstant:

- 1) Es podria **rebutjar** la proposta de PDTT tenint en compte que no opera dins el marc del Pla Territorial General de Catalunya —dins només del territori català—.
- 2) No hem trobat un referent equivalent al PTC en el cas del País Valencià. El cas és que: «La Comunidad Valenciana en el año 2009²² todavía no tiene vigente ninguna planificación territorial, ni para el conjunto del territorio ni para ámbitos de escala subregional» (Burriel de Orueta, 2009).

En definitiva:

Podríem trobar més impediments legals en cas de Catalunya que en el cas del País Valencià per dur a terme el PDTT, si més no a simple vista. Ara bé, no sabem si la falta d'un marc legal i la manca de desenvolupament de la planificació territorial en el segon cas hi podria afectar negativament.

Subapartat de reflexió: Seria lògic dur a terme un PDTT?

Totalment. El fet que ho justifica és que la realitat, el territori en sí, és continu. Per tant, seria de sentit comú que es poguessin dur a terme plans territorials que agrupessin municipis de dues comunitats autònomes.

La gent del Sènia sempre s'ha caracteritzat per una mobilitat que no n'entenia de fronteres. Les fronteres autonòmiques són un fet posterior que ha acabat limitant aquest visió de conjunt, aquesta mancomunitat humana que ha estat el territori Sènia.

No volem dir que les CCAA no siguin importants. La descentralització és important perquè permet apropar els òrgans de decisió a una escala més òptima. Que les CCAA tinguin moltes competències, entre les quals la planificació territorial, és una bona decisió. Però, cal tenir present que la pròpia descentralització ha d'anar acompanyada d'elements que facilitin la cooperació intercomunitària.

Hauria de ser perfectament possible que territoris que estan a cavall entre dues CCAA diferents, però sent, com sempre han estat, territoris homogenis i amb unes particularitats pròpies, poguessin dur a terme, de forma legal i sense cap tipus d'impediment, decisions a nivell de planificació territorial.

La forma que, malgrat tot, sembla que faria possible el planejament com a mínim urbanístic seria la de crear un **conveni** prenent com a referència la pròpia **mancomunitat del Sènia**. Caldria, això sí, que totes dues CCAA es posessin d'acord i es formalitzés. Si acabaria sent realitat o no depèn de diferents aspectes com podrien ser el context polític. En qualsevol cas, queda clar que seria un pla innovador i que podria donar lloc a propos-tes similars i segurament necessàries.

-----

7. LA NECESSITAT D'UNA GESTIÓ UNITÀRIA: DOS EXEMPLES CLARS

Aquest és un capítol que volíem tractar abans d'acabar el treball.

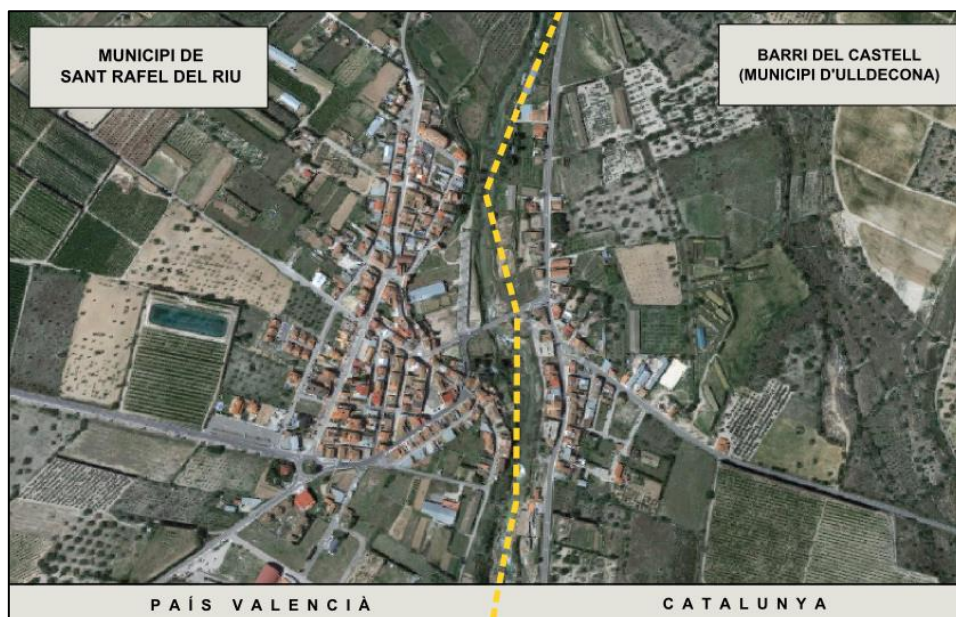
Normalment, al parlar de continus urbans la majoria de gent pensa amb entorns metropolitans. A Catalunya potser el cas més paradigmàtic és Barcelona-L'Hospitalet. I bé, n'hi ha d'altres.

El casos que presentem a continuació bé es podrien considerar **continus urbans** i no només ho són intermunicipals i intercomarcals, sinó que també interautonòmics. Dos casos diferents que impliquen, en total, a quatre municipis.

El primer d'ells i més clar és el que té lloc entre **Sant Rafel del Riu** i el **barri del Castell** d'Ulldecona. La línia autonòmica pot fer-nos despistar una mica, però si s'hagués posat aquest mapa només amb la imatge de satèl·lit i sense cap més indicació estem segurs que ningú hagués pensat que es tractava de dos municipis diferents.

---

²² Referent més recent que hem trobat.

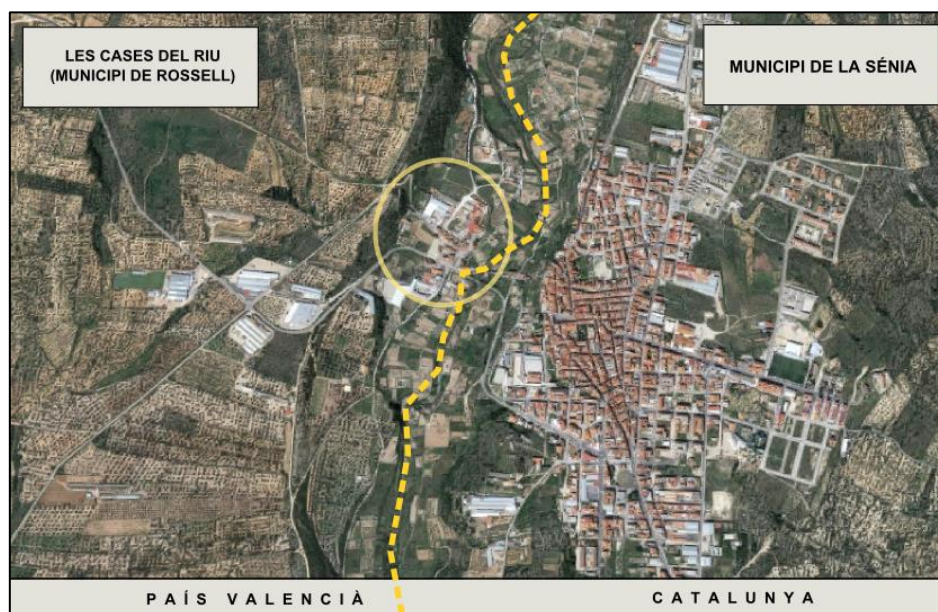

Figura 27. Sant Rafel del Riu i el barri del Castell (Ulldecona).

Elaboració pròpia a partir d'una ortofoto de Google Maps.

Segurament aquesta sigui l'explicació més clara d'una **no-frontera natural**, i enllaçant-ho amb la idea general del treball, aquest cas en particular ens ajuda a entendre millor perquè és necessària una planificació i gestió interautonòmica. La cooperació és necessària i qualsevol administració hauria d'adaptar-se a la realitat territorial i no que això fos a l'inrevés —com malauradament sol passar—.

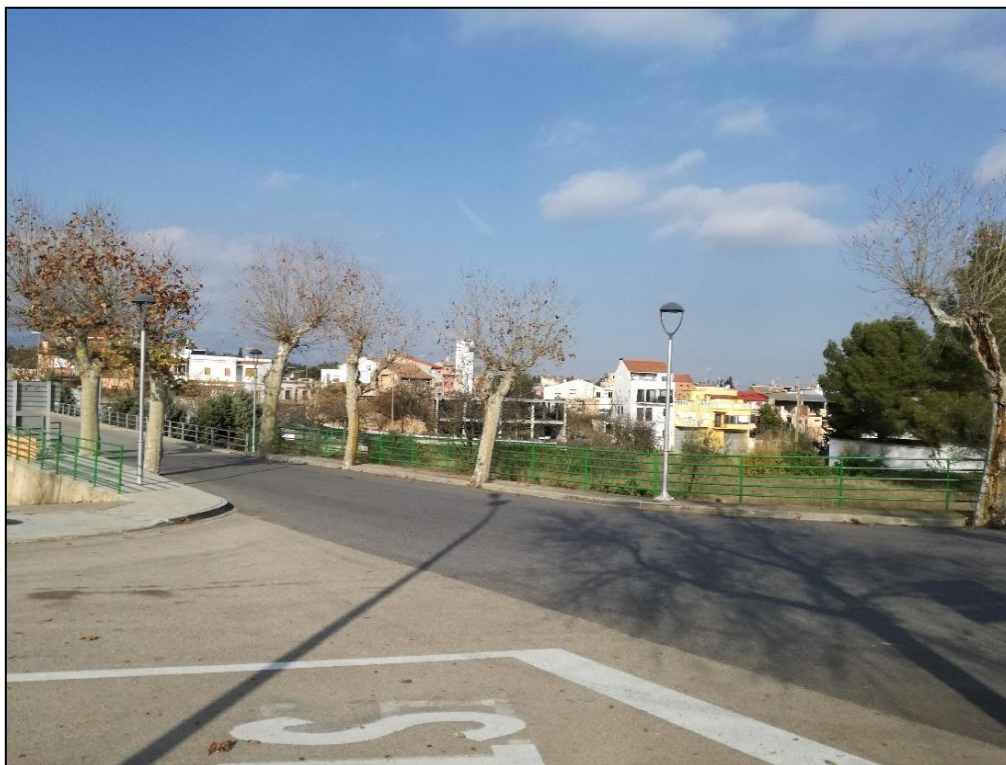
El segon cas és el que té lloc entre les **Cases del Riu** de Rossell i **La Sénia**. Aquí, com es pot veure a la Figura 28, el continu urbà no és tan clar, però és igualment paradigmàtic. És clar que encara no podem parlar de gestió i planificació intermunicipal, però sí que hi ha certes lògiques que s'han acabat imposant. Una de les que en tenim constància és que la gent de les Cases del Riu té dret a assistir a l'escola de la Sénia —que té a dos minuts caminant des de casa seva— i així no ha d'anar fins al nucli de Rossell —a deu minuts de distància en cotxe—. És del tot normal, doncs, que la gent aprofiti per anar a la Sénia a l'escola i també a l'institut.

Figura 28. Les Cases del Riu (Rossell) i la Sénia.

Elaboració pròpia a partir d'una ortofoto de Google Maps.

Per últim, i aprofitant que durant la nostra estada a la zona vam poder fer fotografies, en deixem un parell que són representatives de cadascun dels casos.

Figura 29. El barri del Castell (Ulldecona) des de Sant Rafel del Riu.

Fotografia pròpia (Data: 14/12/16).

Figura 30. Al fons el barri de les Cases del Riu (Rossell). Des de la plaça de l'església de la Sénia.

Fotografia pròpia (Data 14/12/16).

8. EN RESUM: PRINCIPALS ÀMBITS DE PLANIFICACIÓ I COOPERACIÓ EN EL PDTTS

8.1. PROPOSTES DE PLANIFICACIÓ INTERCOMUNITÀRIA

- 1) Tractar **els Ports** com una sola unitat paisatgística. Gestionar-lo de forma comú i establir un espai de protecció per igual tant la Pobla de Benifassà com a la Sénia, és a dir, tant al País Valencià com a Catalunya. Al ser un espai susceptible d'incendi, s'hauria buscar mecanismes de cooperació.
- 2) Generalitzant, tot l'**espai paisatgístic** s'hauria d'entendre com si fos continu i no establir diferenciacions entre comunitats autònomes.
- 3) Incís especial en la protecció de les **oliveres mil·lenàries** que trobem a gran part del PDTTS. Caldria protegir-les totes de la mateixa manera i no establir diferenciacions entre les que es troben a Canet lo Roig o les d'Ulldecona, per exemple.
- 4) **Sòl de Riu**, la llacuna que es forma al a desembocadura del riu Sénia, i que es troba a cavall dels municipis d'Alcanar i Vinaròs s'hauria de planificar, gestionar i potenciar des forma intermunicipal i, per tant, intercomunitària.
- 5) La **mobilitat** i, de la mateixa manera les infraestructures, caldria que s'entenguessin amb una nova lògica nova. Això permetria millorar les connexions municipals i supramunicipals entre tots els municipis del PDTTS.
- 6) Aquesta mateixa nova lògica és la que hi haurà d'haver alhora de planificar elements com l'**habitatge** o el **desenvolupament industrial**. La finalitat és que l'equilibri actual dins del PDTTS es mantingués i s'entengués de forma unitària i que, entre d'altres mesures, es comprengués que potser caldria evitar el despoblament d'alguns nuclis de població i controlar el creixement d'uns altres. Per això s'hauria de millorar la connectivitat i dur a terme diferents polítiques com, entre d'altres, aquelles que tinguessin com a objectiu la promoció econòmica del territori.
- 7) No s'hauria de permetre la construcció de nous nuclis de població. Convindria respectar i promoure els ja existents. Això **evitaria la creació d'urbanitzacions** que malmeten el paisatge, el desharmonitzen i que, en general, se solen allunyar molt de la realitat de la zona. Hem citat els casos de Sant Jordi o d'Alcanar.
- 8) I, per últim, planificar i gestionar de forma unitària aquells nuclis de població que tenen **continu urbà**. Això, és clar, malgrat que hi hagi distintes administracions per cadascun d'aquest nuclis (Capítol 7).

8.2 PROPOSTES DE COOPERACIÓ INTERCOMUNITÀRIA

- 1) Els municipis catalans haurien de poder utilitzar de forma normalitzada els **serveis que ofereix la ciutat de Vinaròs**. Referència especial al seu hospital comarcal que compta amb certes especialitats mèdiques i que queda més a prop que el d'Amposta pels municipis catalans.
- 2) D'altra banda, els municipis valencians més petits de l'interior que entrarien dins l'àmbit d'influència —a un altre nivell d'escala— dels municipis catalans com **Ulldecona** o **la Sénia** haurien de poder tenir accés també normalitzat a alguns **serveis i equipaments** amb els quals no compten. Els seria més fàcil i còmode que no pas haver d'anar a altres llocs més llunyans com els que van ara. Alguns exemples d'aquests municipis valencians poden ser Rossell o la Pobla de Benifassà.

En fi, aquestes només serien algunes de les propostes. La realitat és que n'hi hauria moltes més i les noves possibilitats acabarien sorgint. Tampoc n'hem parlat, però donem per sabut que el pla s'hauria d'adaptar a les directrius del **Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre** i, en cas se'n fes, al seu anàleg del País Valencià. Dit això, donem per acabat un treball que sabem que sempre podria haver entrat més en detall, però que creiem que ha complert les nostres expectatives de presentar una proposta diferent i que sempre pot donar lloc a noves idees. Al cap i a la fi, la creativitat és sempre necessària i no menys important en una disciplina com la planificació del territori.

Índex de Figures

Figura 1. Definició gràfica de <i>boundary</i> , <i>borderland</i> i <i>frontier</i>	pàg. 10
Figura 2. Exemple de <i>borderland milieu</i>	pàg. 11
Figura 3. Reunions (o entrevistes <i>focus group</i>) a les què vàrem participar.....	pàg. 16
Figura 4. Assistents en cadascuna de les reunions per àmbits	pàg. 17
Figura 5. Mapa-resum dels municipis que van participar a les reunions.....	pàg. 19
Figura 6. El joc de forces que intervé en la frontera	pàg. 23
Figura 7. Mapa dels municipis adjacents a la frontera i segona corona de frontera.....	pàg. 28
Figura 8. Mapa dels deu àmbits fronterers.....	pàg. 28
Figura 9. Mapa de l'àmbit Sénia.....	pàg. 29
Figura 10. Sòl de Riu, la desembocadura del Sénia.....	pàg. 30
Figura 11. Els municipis de la Taula del Sénia	pàg. 31
Figura 12. Mapa de l'àmbit Algars	pàg. 32
Figura 13. Mapa de l'àmbit Ebre	pàg. 34
Figura 14. Mapa de l'àmbit Baix Cinca-Baix Segre	pàg. 36
Figura 15. Superfície regada pel Canal d'Aragó i Catalunya.....	pàg. 37
Figura 16. Mapa de l'àmbit Llitera-Segrià	pàg. 38
Figura 17. Mapa de l'àmbit Llitera Nord	pàg. 39
Figura 18. Mapa de l'àmbit Noguera Ribagorçana Sud.....	pàg. 41
Figura 19. <i>Imatges superiors</i> : fotografies que mostren la massificació turística del congost de Mont-rebei. <i>Imatges inferiors</i> : paisatge de la serra del Montsec, dins el terme d'Àger, ocupat per una cinquantena d'aladeltas.....	pàg. 42
Figura 20. Mapa de l'àmbit Noguera Ribagorçana Nord	pàg. 43
Figura 21. Mapa de l'àmbit Benasc-Vielha.....	pàg. 44
Figura 22. Carretera A-2219	pàg. 47
Figura 23. Límit autonòmic a Pont de Montanyana.....	pàg. 48
Figura 24. Placa situada al mig d'un pont que connecta els municipis de la Sénia (Catalunya) i Rossell (País Valencià).....	pàg. 53
Figura 25. Logotip i portada del diari Matarranya	pàg. 53
Figura 26. Els municipis de la Taula del Sénia	pàg. 63
Figura 27. Sant Rafael del Riu i el barri del Castell (Ulldecona)	pàg. 66
Figura 28. Les Cases del Riu (Rossell) i la Sénia	pàg. 66
Figura 29. El barri del Castell (Ulldecona) des de Sant Rafael del Riu.....	pàg. 67
Figura 30. Al fons el barri de les Cases del Riu (Rossell). Des de la plaça de l'església de la Sénia.....	pàg. 67